

Alle artikler i 1957

Fritt slag

John Lyng

For ikke lenge siden kunne man i avisene lese at lagmann John Lyng dementerter rykter om at han ville gå aktivt inn i politisk arbeid igjen. Dette er utvilsomt klokt av John Lyng. Han er mangfoldig, men ikke ustadig i sin sans for eget beste, om han noen ganger har latt seg blende av den øyeblikkelige fordel. Lagmann Lyng kan gjerne dementere rykter, han har troligen utspilt sin rolle i norsk politikk? Hans fremragende teft har ikke sviktet ofte, men den sviktet avgjørende én eneste gang. For dette må han betale idag.

John Lyng var aktor i Rinnansaken. Den største straffesak i sitt slag hittil i Nordens historie blir det sagt. I norsk retthistorie ble den første skandale hittil? Jeg ser da bort fra lovene og bruken av dem, jeg vil i det følgende godta dem. Dermed skulle mitt utgangspunkt være klart. Jeg vil angripe aktoratets behandling av saken og stille den opp mot gjeldende straffeprosessregler.

Disse lar seg ikke raljere med, slik stortingsmann Lyng i politiske saker hadde for vane i sine innlegg fra Stortingets talerstol.

Det står en kald gufs av John Lyng idag. Og det skal gjøre det. Foran siste stortingsvalg ble han fort vekk omtalt som «Rinnanaktoren» av aviser fra andre partier. Aftenposten fant tilslutt å måtte ta fatt i dette, og gjorde det i et stort anlagt oppslag om John Lyng den 3. oktober 1953 og skriver på side 13: «Man har sett aviser presentere stortingskandidaten John Lyng som «Rinnanaktoren». Hva nå enn hensikten måtte være med det, så var det ganske riktig statsadvokat Lyng som førte aktoratet mot Henry Rinnan og hans Sonderabteilung Lola».

Ja, slik stod det. Jeg tror jeg kan hjelpe Aftenposten med en forklaring om hensikten til disse avisene. Jeg kan tenke meg at det var aviser i Lyngs valgdistrikt som skrev slikt. Og de henvendte seg til arbeidere og bønder. I gamle dager var det slik at sluttere, skarprettere og mennesker med døden omkring seg var ensomme. Og det vil

ser seg at de gamle dager ikke er så langt borte. Folk utover landet kom fort til seg selv etter «seieren», og da losen langsomt døde hen og menneskejakten tok slutt, da viste det seg at de så på slike mennesker som Lyng på samme måte som for 50 år siden. I mellomtiden var Lyng kommet på Stortinget med berømmelsens sus om sitt hode, nettop på grunn av sin innsats i Rinnansaken. Sin nådeløse innsats. Anklageren som ikke skydde noe middel for å få en tiltalt dømt? Aktoren med rekord i henrettede. — Høyre burde huske dette når Hambros etterfølger nå skal pekes ut. —

John Lyng er en mangfoldig mann. Politisk begynte han på ytterste venstre fløy (innom Mot Dag?) Mange bra menn har gjort det. Fortsettelsen er imidlertid ikke så vanlig. Over frisinne venstre kom han til den upolitiske Leidangen. Derfra var veien til Høyre ikke så lang? Jeg vet ikke hvilke tilfældigheter som gjorde at han ikke var en tur innom Nasjonal Samling. Jeg er tilbøyelig til å tro at det neppe var manglende vilje hos Lyng, noe jeg

skal komme tilbake til senere. John Lyng er rik på motsetninger. Hans person er ingen måte fot i nose. En mann som kan gråte fra en anklagerstol i det øyeblikk han i god tro? fresetter uriktige anklager mot forsvarsløse mennesker. En mann som drikker te med hovedanklagede, i dette tilfelle Henry Rinnan, etter dets dyst i rettsalen, med de planlegger neste dag rettsforhandlinger hvor aktat er Rinnans strengt ferdømmende motstander, og med et dus sideblikk til sverets storstjerne. Og i det øyeblikk denne siste ikke vil få ge avtalte spilleregler, han var jo under press fra aukanter også, sier statsadvokaten bestyrtet: Nei, nei, Henry da!

Dette skjedde da den magerlige Rinnan begynte å ifra politiforklaringer.

Jeg innrømmer villig at er fascinert av et så sammensatt menneske som daværende stortingsmann og statsadvokat Lyng! En karle jeger som fra Stortingets talerstol gang på gang går for «rettsoppgjørets»

Fort. sic

PER WIK: 5 artikler om Rinnan - sak

103691

561 707

Bygning D

Etter ønske fra Rgt. Sverig Sveriges (Högskola 1971) om Sandorke (17.12.59.53) omsett i NRK. Jeg disse kopierne fra Per Wiks arkiv om Rinnansaken. Kan jeg som de reguleres som de som er fra Per Wik?

stortingsmenn. Men jeg kan være enig med Dagbladet i at — hvis det var riktig og forsvarlig å gi Nygaardsvold ærespensjon istedetfor å stille ham for riksstett, ja da ville det være fullt berettiget å gi Hambro ærespensjon.

Stavanger 16. april 1957

Argus.

John Lyng

Fort. fra side 1

grensning en ganske kort tid etter at han som statsadvokat har forlangt og fått maksimum straff for flere tiltalte tilhørende de mer eller mindre passive! På et senere tidspunkt gikk stortingsmann Lyng endog så langt som til å betvile lovligheten av hele oppgjøret? Igen kjenner til denne dag slutten på denne historien og i tidens fylde kan det være godt å kunne ta frem fra skuffen en knapp med inskripsjonen: Hva sa jeg — og feste i jakkens knaphull. —

Mennesker med noenlunde hukommelse vet at det overalt i Norge først ble fremmet saker, såkalte prøvesaker, som skulle danne utgangspunktet for de videre domsavsigelser. Ved Frostating Lagmannsrett var John Lyng aktor i disse saker. La oss ta en titt på noen av dem. Kanskje kommer Lyngs senere utalelser i Stortinget i et underlig lys. Muligens — må man tro — var disse ikke diktert av et menneskelig og rumslog syn som de var det av en viss usikkerhet om rettsoppgjørets fremtid? Det gjelder å snu kappen etter vinden! En rekke av de først dømte var frontkjempere. Herr Lyng fikk straffet sine første ofre meget strengt.

Han var den i landet av statsadvokatene som klarte høyeste straff. At enkelte

slike dommer senere ble betydelig redusert er innlysende. — Det skjedde ved administrativ avgjørelse og dette er lite kjent. Dette var NS-medlemmer med ren frontinnsats. Forskjellen på disse og en stor del av de senere såkalte passive medlemmer burde være klart i de førstes favør, også for John Lyng, særlig hvis man leser de siste avsnitt av hans pretensjose bok: «Forræderiets epoke».

Jeg har ofte undret meg over at intellektuelle mennesker som John Lyng kan ha tingene avdelt i vanntette skott. Eller er de redd for å se historien i sammenheng?

Forandret russerne seg på en bestemt dato en gang mellom 1945 og 1950? Tør slike mennesker som John Lyng ikke se det faktum i øynene at Sovjets samarbeid med Vesten den hele tid ikke kan omtales som annet enn hor, hvilket som bekjent er betegnelsen på et uforpliktende forhold. Lyng høstet sikkert allerede under sin Stockholmstid ubehagelige erfaringer fra russisk og kommunistisk side, og skulle ved rettsoppgjørets begynnel- se ha vært den minst fremmede i Jerusalem.

Jeg skal alltid måtte huske et offer for Lyngs rettsinn og medfølelse. En ung «landssviker» som av en eller annen grunn ble puttet i en av disse prøvesaker. Han var undermåls. Han hadde gjort fronttjeneste. Han var blottet for ondskap. Det hører med bildet at han hadde hatt e-

barndom og oppvekst helt uten gleder. I retten var han en slags van der Lubbe når det gjaldt forståelsen av det som foregikk. Lyngs påstand var 3 år. Retten fant med sin beste vilje ikke å kunne dømme ham til mer enn 1 år. — Hva skulle det tjene til for Lyng å påanke saken slik at stakkaren fikk 3 år? Gutten hadde ligget noen måneder borte i Russland i en møkkete skyttergrav, skulle det betinge så hard en dom? Han hadde jo på ingen måte vett til å tjene penger som profitør herhjemme og heise norsk og amerikansk flagg slik storprofitørene gjorde i Trondheim den 8. mai 1945. Heller ikke var han egnet til å klatre i partistigen og bli innsatt i godt avlønnede stillinger slik en del av de passive NS-medlemmer gjorde.

I Russland fikk han kanskje 3 måltider om dagen, 1 riksmark til tobakk og hver time på døgnet en mulighet til lemlestelse eller en voldsom død. Man savnet den litt sutrende forståelsesfulle tonen til Lyng på det tidspunkt, senere imponerte han stadig med sin villighet til å se en sak fra så mange sider som mulig. Som det videre huskes gikk den daværende lagmann Eriksen etter en rekke slike saker hen og søkte soren-skriverstilling som han gikk. Han så formodentlig hvor det barket hen. Den store Rinnansaken seilet også opp i horisonten. Men han stakk ikke av helt i stillhet. I et intervju i Adresseavisen sa han klart ifra hva han mente om tingene og han har all ære av det. Senere fikk vi i samme avis av h. rettsadvokat Klingenberg et innlegg

Aktoratets menn i Rinnansaken

De avisene som foran siste stortingsvalg så villig omtalte stortingskandidaten Lyng som «Rinnanaktoren» traff med stor sikkerhet et ømt punkt. Visste de at saken ikke var så perfekt som den burde være? Jeg kan tenke meg Lyngs bitterhet over slike skrivelier. A omtale ham på en løs måte fordi han hadde vært aktor i rettsoppgjørets vakreste, men dystert sorte perle, Rinnansaken, derom en gang brakte ham slik berømmelse. Det tok 7 år før det skjedde. Det er lang tid. Ting av slik natur har imidlertid en treghet som må overvinnes, men når det er gjort kan intet stanse bevegelsen som er kommet i gang. En gang i tiden var det noen som snudde seg om og så seg tilbake. De ble til saltstøtter på stedet.

Statsadvokat Lyng omga seg med en rekke medarbeidere i aktoratet under Rinnansaken. Og det hendte noen dager at lagmann Nissen så seg rundt som om han ville spørre om han var i et galehus, for endelig å la øynene sine rive på de store trekroene utenfor vinduene i rettsalen. Denne fortvilelse var ofte å spore når sjefsetterforskeren i saken, politikaptein Sjøstad, var i vitneboksen. Det er forståelig. Hvor skal en lagmann gjøre av øynene sine når politimannen som leder etterforskningen i Nordens største straffesak for fullt alvor hevder at den og den tiltalte er skyldig i mord for — som han sa: Jeg så det på pulsen hans, på halspulsåren, under forhøret. Jeg husker ikke om det var ved

Av Per Wiik
TRONDHEIM

fått 2 år på seg til forberedelsen. Tiltalebeslutningene ville vært like tilfeldig rotete, like romanaktige, like upresise. Dette fordi det ikke var politimenn og politiembetsmenn som arbeidet med den. Det var dilettanter som fortsatte en lek de hadde påbegynt ved Rettskontoret i Stockholm, på Kjesäter og andre slike steder i utlandet.

Politikaptein Sjøstad var før krigen lensmannsbetjent eller lensmannsdreng som det het tidligere, og når det gjelder fru Justitia, gode dager. Under og etter Rinnansaken søkte han dusinvis av lensmannsombud og ble endelig lensmann i Brumunddal. Der fikk han omsider byggetillatelse til en utvidelse av lensmannsboligen, men byggverket ble litt større enn dette løyve tilsa. Det ble reist sak mot ham for det, men han er fremdeles lensmann. Man behøver ikke være skarp-sindig eller jurist for å tenke seg at defensoratets prosedyre gikk i denne lei: Av hensyn til de alvorlige konsekvenser en fellende dom vil få for tiltalte osv. — Han ble da også frifunnet. Avislesere vil vite at alminnelige mennesker landet rundt fikk fellende dommer den gang for ulovlig husbygging, men de hadde jo ikke etterforsket Rinnansaken.

Sjøstad hadde som sin assistent en fyr som het Hartvig Berg-Olsen. Han var løpergutt som utførte det

utmerkede lovens håndhevere er utsprunget av den. Men man kan også lett tenke seg den respekt disse lovydige menn hadde for lovene når de hadde Rinnanbanden i sine klør — jordens bærme. Om alle disse aktoratets menn kan kanskje sies at de hadde den deilige fjernheten. Og denne viljen til strenghet og rettferdighet som kjennetegner mennesker som skal volde død uten selv å være i fare. Etter en trettende kjent psykologisk lov hadde de alle unngått livsfaren mens det var krig. Dette er for øvrig et felles trekk for de fleste som på nidkjær måte befattet seg med landssvikoppjøret. Disse menn startet så og si krigen sin den 8. mai 1945, da andre var i ferd med å avslutte den. De startet den ved å delta i norsk histories største menneskejakt. Det må ha vært stort uår på mannfolk i dette landet det året når en slik massiv villfarelse fikk framture og festne seg.

— Forts. inne i bladet.

Rinnansaken

Fort. fra side 4

Men var det politimeslige forarbeid slett så var de ytre forberedelser i Rinnansaken imponerende. Man bygget en tiltaleboks for anledningen. Der var 30 plasser i den. Ved hver plass var en fotlås festet på en wire som var fastgjort i gulvet, alt sammen så solid at det kunne holde en rasende han-elefant på plass. Man tok ingen sjanser. Man overveide å bygge gitter rundt, men formodentlig ville dette virke for lite demokratisk. Det ble da bare gitter på den siden mot publikum. Det må åpenbart være behov for en dyr ark her i landet. De tiltalte fikk rik anledning til å føle hvordan det er å være farlig dyr i zoologisk have en fin søndag i juni. Med den forskjell at man kaster kjeks og gotterier til dyrene, i Trondheim spyttet man på dem og skjelte dem ut. De skjelte dem ut for at de var forrædere og mordere. Som om ikke det var nok. Det må være farlige instinkter skjult i mennesket, ihvertfall synes panelingen inn til dyreriket tyn på enkelte områder selv i fredstid.

Saken hadde et års forberedelse i pressen, og det var gjort et godt forarbeid, fotjern og bur. Det ingen tungt for brystet. Folk måtte få sitt sirkus og her var da endelig noen som kunne unngjelde for 5 års fornedrelse. Vi ble gitt mat i rettsalen. I motsetning til i Zoo ble publikum jaget ut under foringen. (Det var ingen som gjorde oss noe direkte ondt. Vi måtte bare være tilstede der hver dag). En rekke dyktige leger sto til vår disposisjon. Men det var svært ønskelig å få en dags permisjon. Det var som på Neros tid, gladiaatorene hadde å være friske. En av de tiltalte kvinner fikk dog en permisjon. Hvordan hun klarte det, vet jeg ikke. Hvem av legene det var som fikk tillatelse til å et odre

kremgul bensindrevet bil i løp hengende over seg — og bensinnødens tid under krigen, penger nok, originalt brennevin og sigaretter nok i rasjoneringens dager, makt over menn — den atmosfære av mystikk han omga seg med, godt oppblandet med klisjeaktige vendinger som var hans spesialitet, og som tydet på inngående studium av Allers Journal — disse tålemåter som John Lyngs svenske storreporter Ake Hall falt så pladask for. Har ikke dette alltid vært rikelig nok til lykke hos en større del av det svake kjønn, selv om mannen tilsynelatende var en pusling og livende redd tannlegen. Hva skulle det tjene til å lete etter årsaker for ødselhet fra naturens side? Var det nødvendig å fotografere oss alle, også vi uten suksess? Hvor er disse bildene i dag? Jeg har aldri hørt om tiltalte som er fotografert naken allesteds. Jeg traff ingen nakenfotograferte medfanger i mine mange fengselsår. Eller ble det gjort etter bønn fra en av disse utallige sosiologene som grafset i landssvikere og som trodde å ha funnet et opplegg til en doktoravhandling: Kroppsbygning og grovt landsforræderi? Jeg har til denne dag ikke funnet det sted i loven som gir adgang til nakenfotografering av norske borgere under straffeforfølgning. I forbryteralbumet står bare brystbilder og klærne er på.

Pressen hadde gjort et godt forarbeid. Det er sikkert. Det var rik anledning hver dag for de tiltalte til å observere de forbausende blikk fra nye publikummere når disse oppdaget at tiltaleboksen rummet menneskelige vesener. Som de zoologiske haver hadde man stampublikum som kom hver dag. Mest kvinner. Det var ikke rart at de offentlige henrettelser i gamle dager samlet menneskemasser med sterkt innslag av det

den hadde Sverre J. Herstad, den fremragende motstandskjemper som har skildret sin lidelse fra Berg fangeleir i et kapittel som heter «Mellom barken og veden» i Bergboken. Kanskje forklaringen til hans bitterhet er å finne i denne beretning — allerede i overskriften. Vi har alle noe å hevne. Bergboken er et merkelig document humain som jeg anbefaler fremtidige filologer med anlegg for forskning. Adresseavisen hadde et millionoverskudd fra sin nazistyrte tid og det gjaldt å redde penga og med sannhet kan det sies at den avisen ikke vek tilbake for noe. Hvis vi hadde levet i en rettsstat ville vel dette krigsoverskuddet til Adresseavisen vært i knappeste laget til bøter og skadeserstatninger til ofrene for trafikken. Det engelske rettsapparat gir oss med jevne mellomrum leksjoner i behandlingen av den slags ting. Her i Norge kunne Adresseavisen stemple en mann som morder lenge før dom var falt, og det med de typene som vanligvis brukes til fotballplakater. Og når mannen så i retten ble frifunnet spanderte man med selvfølgelighet de minste typene og 3 linjer om saken godt bortgjemt på 6. side. Det var i grunnen ikke nødvendig at leserne fikk vite om frifinnelsen. Dette hendte artikkelforfatteren.

Men det var også renslige pressemenn i Trondheim. Ole Øysang var en av dem. Nu tilhører han Arbeiderpartiets gamle garde. Han er av de menn om hvem det kan sies at hjertelaget var en fremherskende egenskap. Noen av lederne hans fra den tiden er praktstykker. Men det er de seendes skjebne å tale for døde ører. Øysang ble også fengslet av tyskerne. Han behøvde ikke senere hen skrive forklarende beretninger om

Der var 30 plasser i den. Ved hver plass var en fotlås festet på en wire som var fastgjort i gulvet, alt sammen så solid at det kunne holde en rasende han-elefant på plass. Man tok ingen sjanser. Man overveide å bygge gitter rundt, men formodentlig ville dette virke for lite demokratisk. Det ble da bare gitter på den siden mot publikum. Det må åpenbart være behov for en dyrepark her i landet. De tiltalte fikk rik anledning til å føle hvordan det er å være farlig dyr i zoologisk have en fin søndag i juni. Med den forskjell at man kaster kjeks og gotterier til dyrene, i Trondheim spyttet man på dem og skjelte dem ut. De skjelte dem ut for at de var forrædere og mordere. Som om ikke det var nok. Det må være farlige instinkter skjult i mennesket, ihvertfall synes panelingen inn til dyreriket tynt på enkelte områder selv i fredstid.

Saken hadde et års forberedelse i pressen, og det var gjort et godt forarbeid, fotjern og bur falt ingen tungt for bryttet. Folk måtte få sitt sirkus og her var da endelig noen som kunne unngjelde for 5 års fornedrelse. Vi ble gitt mat i rettsalen. I motsetning til i Zoo ble publikum jaget ut under foringen. (Det var ingen som gjorde oss noe direkte ondt. Vi måtte bare være tilstede der hver dag). En rekke dyktige leger sto til vår disposisjon. Men det var svært ønskelig å få en dags permisjon. Det var som på Neros tid, gladiatorene hadde å være friske. En av de tiltalte kvinner fikk dog en permisjon. Hvordan hun klarte det, vet jeg ikke. Hvem av legene det var som fikk John Lyng til å gi ordre om at vi skulle fotograferes nakne vites heller ikke. Ville psykiatrikerne finne en årsak til Rinnans suksess hos det svake kjønn? La forresten ikke dette midt i dagen? En

godt oppblandet med klisjeaktige vendinger som var hans spesialitet, og som tydet på inngående studium av Allers Journal — disse talemåter som John Lyngs svenske storreporter Ake Hall falt så pladask for. Har ikke dette alltid vært rikelig nok til lykke hos en større del av det svake kjønn, selv om mannen tilsynelatende var en pusling og livende redd tannlegen. Hva skulle det tjene til å lete etter årsaker for ødselhet fra naturens side? Var det nødvendig å fotografere oss alle, også vi uten suksess? Hvor er disse bildene i dag? Jeg har aldri hørt om tiltalte som er fotografert naken allesteds. Jeg traff ingen nakenfotograferte medfanger i mine mange fengselsår. Eller ble det gjort etter bønn fra en av disse utallige sosiologene som grafset i landssvikere og som trodde å ha funnet et opplegg til en doktoravhandling: Kroppsbygning og grovt landsforræderi? Jeg har til denne dag ikke funnet det sted i loven som gir adgang til nakenfotografering av norske borgere under straffeforfølgning. I forbryteralbumet står bare brystbilder og klærne er på.

Pressen hadde gjort et godt forarbeid. Det er sikkert. Det var rik anledning hver dag for de tiltalte til å observere de forbausende blikk fra nye publikummere når disse oppdaget at tiltaleboksen rummet menneskelige vesener. Som de zoologiske haver hadde man stampublikum som kom hver dag. Mest kvinner. Det var ikke rart at de offentlige henrettelser i gamle dager samlet menneskemasser med sterkt innslag av det svake kjønn. Den ypperligste av Trondheims aviser i ond sinnet og uvederheftig forhåndstale var Adresseavisen. Den hadde trusselen om inndragning av et større be-

parken og veien i byggen. Kanskje forklaringen til hans bitterhet er å finne i denne beretning — allerede i overskriften. Vi har alle noe å hevne. Bergboken er et merkelig document humain som jeg anbefaler fremtidige filologer med anlegg for forskning. Adresseavisen hadde et millionoverskudd fra sin nazistyrte tid og det gjaldt å redde penga og med sannhet kan det sies at den avisen ikke vek tilbake for noe. Hvis vi hadde levet i en rettsstat ville vel dette krigsoverskuddet til Adresseavisen vært i knappeste laget til bøter og skadeserstatninger til ofrene for trafikken. Det engelske rettsapparat gir oss med jevne mellomrum leksjoner i behandlingen av den slags ting. Her i Norge kunne Adresseavisen stemple en mann som morder lenge før dom var falt, og det med de typene som vanligvis brukes til fotballplakater. Og når mannen så i retten ble frifunnet spanderte man med selvfølgelig de minste typene og 3 linjer om saken godt bortgjemt på 6. side. Det var i grunnen ikke nødvendig at leserne fikk vite om frifinnelsen. Dette hendte artikkelforfatteren.

Men det var også renslige presse menn i Trondheim. Ole Øysang var en av dem. Nu tilhører han Arbeiderpartiets gamle garde. Han er av de menn om hvem det kan sies at hjertelaget var en fremherskende egenskap. Noen av lederne hans fra den tiden er praktstykker. Men det er de sendes skjebne å tale for døde ører. Øysang ble også fengslet av tyskerne. Han behøvde ikke senere hen skrive forklarende beretninger om sitt fangeopphold. Han måtte ikke lage grimaser. Men det var mangt et akrobatstykke å se for den som hadde øyne i den tiden.

Per Wilk.

Der var 30 plasser i den. Ved hver plass var en fotlås festet på en wire som var fastgjort i gulvet, alt sammen så solid at det kunne holde en rasende han-elefant på plass. Man tok ingen sjanser. Man overveide å bygge gitter rundt, men formodentlig ville dette virke for lite demokratisk. Det ble da bare gitter på den siden mot publikum. Det må åpenbart være behov for en dyrepark her i landet. De tiltalte fikk rik anledning til å føle hvordan det er å være farlig dyr i zoologisk have en fin søndag i juni. Med den forskjell at man kaster kjeks og gotterier til dyrene, i Trondheim spyttet man på dem og skjelte dem ut. De skjelte dem ut for at de var forrædere og mordere. Som om ikke det var nok. Det må være farlige instinkter skjult i mennesket, ihvertfall synes panelingen inn til dyreriket tynn på enkelte områder selv i fredstid.

Saken hadde et års forberedelse i pressen, og det var gjort et godt forarbeid, fotjern og bur falt ingen tungt for brystet. Folk måtte få sitt sirkus og her var da endelig noen som kunne unngjelde for 5 års fornedrelse. Vi ble gitt mat i rettsalen. I motsetning til i Zoo ble publikum jaget ut under foringen. (Det var ingen som gjorde oss noe direkte ondt. Vi måtte bare være tilstede der hver dag). En rekke dyktige leger sto til vår disposisjon. Men det var svært ønskelig å få en dags permisjon. Det var som på Neros tid, gladiatorene hadde å være friske. En av de tiltalte kvinner fikk dog en permisjon. Hvordan hun klarte det, vet jeg ikke. Hvem av legene det var som fikk John Lyng til å gi ordre om at vi skulle fotograferes nakne vites heller ikke. Ville psykiatrikerne finne en årsak til Rinnans suksess hos det svake kjønn? Lå forresten ikke dette midt i dagen? En

mystikk han omga seg med, godt oppblandet med klisjeaktige vendinger som var hans spesialitet, og som tydet på inngående studium av Allers Journal — disse talemåter som John Lyngs svenske storreporter Ake Hall falt så pladask for. Har ikke dette alltid vært rikelig nok til lykke hos en større del av det svake kjønn, selv om mannen tilsynelatende var en pusling og livende redd tannlegen. Hva skulle det tjene til å lete etter årsaker for ødselhet fra naturens side? Var det nødvendig å fotografere oss alle, også vi uten suksess? Hvor er disse bildene i dag? Jeg har aldri hørt om tiltalte som er fotografert naken allestedt. Jeg traff ingen nakenfotograferte medfanger i mine mange fengselsår. Eller ble det gjort etter bønn fra en av disse utallige sosiologene som grafset i landssvikere og som trodde å ha funnet et opplegg til en doktoravhandling: Kroppsbygning og grovt landsforræderi? Jeg har til denne dag ikke funnet det sted i loven som gir adgang til nakenfotografering av norske borgere under straffeforfølgning. I forbryteralbumet står bare brystbilder og klærne er på.

Pressen hadde gjort et godt forarbeid. Det er sikkert. Det var rik anledning hver dag for de tiltalte til å observere de forbausende blikk fra nye publikummere når disse oppdaget at tiltaleboksen rummet menneskelige vesener. Som de zoologiske haver hadde man stampublikum som kom hver dag. Mest kvinner. Det var ikke rart at de offentlige henrettelser i gamle dager samlet menneskemasser med sterkt innslag av det svake kjønn. Den ypperligste av Trondheims aviser i ond sinnet og uvederheftig forhåndstale var Adresseavisen. Den hadde trusselen om inndragning av et større be-

barken og veden i Bergboken. Kanskje forklaringen til hans bitterhet er å finne i denne beretning — allerede i overskriften. Vi har alle noe å hevne! Bergboken er et merkelig document humain som jeg anbefaler fremtidige filologer med anlegg for forskning. Adresseavisen hadde et millionoverskudd fra sin nazistyrte tid og det gjaldt å redde penga og med sannhet kan det sies at den avisen ikke vek tilbake for noe. Hvis vi hadde levet i en rettsstat ville vel dette krigsoverskuddet til Adresseavisen vært i knappeste laget til bøter og skadeserstatninger til ofrene for trafikken. Det engelske rettsapparat gir oss med jevne mellomrum leksjoner i behandlingen av den slags ting. Her i Norge kunne Adresseavisen stemple en mann som morder lenge før dom var falt, og det med de typene som vanligvis brukes til fotballplakater. Og når mannen så i retten ble frifunnet spanderte man med selvfølgelighet de minste typene og 3 linjer om saken godt bortgjemt på 6. side. Det var i grunnen ikke nødvendig at leserne fikk vite om frifinnelsen. Dette hendte artikkelforfatteren.

Men det var også renslige pressemenn i Trondheim. Ole Øysang var en av dem. Nu tilhører han Arbeiderpartiets gamle garde. Han er av de menn om hvem det kan sies at hjertelaget var en fremherskende egenskap. Noen av lederne hans fra den tiden er praktstykker. Men det er de seendes skjebne å tale for døde ører. Øysang ble også fengslet av tyskerne. Han behøvde ikke senere hen skrive forklarende beretninger om sitt fangeopphold. Han måtte ikke lage grimaser. Men det var mangt et akrobatstykke å se for den som hadde øyne i den tiden.

Per Wilk.

en lagmann gjøre av øynene sine når politimannen som leder etterforskningen i Nordens største straffesak for fullt alvor hevder at den og den tiltalte er skyldig i mord for — som han sa: Jeg så det på pulsen hans, på halspulsåren, under forhøret. Jeg husker ikke om det var ved den anledning eller på et tidligere tidspunkt at lagmannen fant seg beføyet til å spørre herr Sjøstad om hvordan han var blitt politikaptein. Svaret var: Jeg rømte til Sverige. Som man ser hadde herr Sjøstad helt klart for seg hvorfor han var politikaptein i svenskepolitiet. Han hadde rømt til Sverige.

Enhver med litt fantasi vil kunne tenke seg de hevede øyenbryn og den isnende taushet hvis sjefetterforskeren i en sak for Old Bailey hadde luftet slike pulsteorier — rent bortsett fra det aldri ville forekommet. Og hvis det mot formodning skulle hendt ville dommeren ha stanset saken, tilkaldt politilegen og bedt om å få oppnevnt sakskyndige. Til etterforskeren.

Lagmann Nissen var avskjutt fra slikt. Han var bastet og bundet. Han presiderte ved Frostating lagmannsrett i Trondheim Anno Domini 1945 og det i Nordens største straffesak hittil med påstand om 17 dødsdommer. Ikke i Old Bailey i London.

Rinnansaken varte i noe over 4 måneder. Den var ikke mange uker gammel før lagmann Nissen ga uttrykk for sin tvil om forarbeidet. Han sa at det så ut som om denne saken likevel var fremmet for tidlig. Faktum er at vanskelighetene ikke skyldtes tidsnød, men mennene som skulle iscenesette prosessen. Saken ville ha hatt det samme preg av hjelpeløshet om de hadde

te at alminnelige mennesker landet rundt fikk fellende dommer den gang for ulovlig husbygging, men de hadde jo ikke etterforsket Rinnansaken.

Sjøstad hadde som sin assistent en fyr som het Hartvig Berg-Olsen. Han var løpergutt som utførte det grove arbeidet i foretagendet. Herhjemme var han under krigen en plikttoppfyllende politimann, gikk i Quislings politiuniform og gjorde det han ble satt til — inntil El Alamein eller Stalingrad, da rømte også han til Sverige. Bildet er dekkende når jeg sier at han begynte sin karriere som politimann i krigens krisetider, i et politikorps som var under nazifisering. Han var den i aktorattet som ikke måtte gjøre kunster med seg selv for ikke å se lovens klare bud når det gjaldt etterforskning og rettergang.

Statsadvokat Lyng hadde en hjelpestatsadvokat som assistent. Om han er nesten intet å si. Han fikk kle seg ut i svart kappe. Mulig at han i dag forstår at han bar et skammens tegn? Ingen vet. Den gang var han bare en nybakt cand. jur. hinsides godt og ondt som fikk være med. Dette forunderlige selskap hadde fra tid til annen hjelp av nok en lensmann. — Han var fra Nord-Trøndelag og het Flågan. Denne presterte for ikke lenge siden å bli pågrepet med smuglergods i sin tjenestebil på svenskegrensen. Dette er vanligvis en nokså alvorlig affære for den menige mann, men herr Flågan er også fremdeles lensmann. Som man ser er det luft under taket i tingstuene rundt om på bygdene nu til dags. Rinnansaken må i sannhet ha tilført landet megen glede når så mange

Landsmøtet i

Slik arbeidet en virkelig landssvikaktor

John Lyngs innledningsforedrag i Rinnansaken varte 2 dager og på denne vandring gjennom anklagen mot de 30 tiltalte nådde han flere ganger de helt store høyder. Hans fremføring og hans evne til å la seg rive med av egne ord var intet mindre enn storslagen. Han fikk det til. Han måtte ha øvd lenge foran speil. Han var en hyperfarlig anklager. Sitt desiderte høydepunkt arbeidet han seg fram til i en 1½ times lang beretning om Jonny Pevik. Og det må medgis at John Lyng i sannhet hadde grunn til både hulk og tårer når det gjaldt ham. For de fleste sier ikke navnet Jonny Pevik stort. Han tilhørte Kompani og ble arrestert av tyskerne på et oppdrag i Norge høsten 1943 og henrettet i 1944. Han var en mann med egenskaper som gjorde ham avholdt og respektert. Hans

John Lyng og Rinnansaken III

Av PER WIIK

arrestasjon skyldtes en lapsus ved Rettskontoret i Stockholm og dette sorterte under Lyng. Jonny Pevik og hans venn Brodtkorb-Danielsen slo seg på sitt oppdrag ned som tømmerhoggere et sted i Nord-Trøndelag. De ble kontaktet av gode nordmenn fra bygda, og de to oppga til dem hva de drev på med. For sikkerhets skyld sendte imidlertid de stedlige patrioter en kurér over svenskegrensen for å kontrollere opplysningene. De ville gårdere seg mot provokatører. Kuréren ringte Rettskontoret i Stockholm og der ble det svart at man intet kjennskap hadde til de to agenter. Bygdas menn sluttet derav at det var provokatører man hadde for seg, og lot opplysninger tilflyte tyskerne som gikk til arrestasjon. — Brodtkorb-Danielsen unnkom under denne, Pevik ble tatt. Tyskerne visste i lang tid ikke hvem de hadde fanget, Pevik

behandling av Jonny Pevik i sin anklage mot Rinnanbanden. — Interesserte kan lese Trondheimsavisene fra begynnelsen av mai 1946. Av Lyngs 2 dagers lange anklage tale mot Rinnanbanden fikk dette de største avisoverskrifter. — De lød slik: «Pevik torturert gjennom måneder. — Pevik ble faktisk båret ut av Misjonshotellets kjeller i bøttevis». Denne siste passus er ordrett gjengivelse fra statsadvokatens foredrag. Det var først og fremst dette som ble sittende igjen hos leserne og tilhørere. Det var klimaks i en dyktig og hensynsløs statsadvokats saksgjennomgåelse. Pevik var Trondheimsgutt og folk var opprørt over Rinnanbanden. Hadde mobben fått slippe til ville vi blitt revet i filler den dagen.

Nå er det bare det å bemerke til alt dette at ingen i Rinnanbanden var tiltalt i noen forbindelse i Peviksaken. Det være seg arrestasjon, mishandling eller henrettelse. Men John Lyng kunne ha god grunn til å reise et minnesmerke over Jonny Pevik, dog burde han ha funnet et annet sted til å avlaste sin dårlige samvittighet — og jeg vil si: slik arbeider en landssvikaktor av det virkelige store format. Det som forbauset artikkelforfatteren var at ingen protesterte, ikke «for-

tenke seg at Rinnanbanden ikke var anklaget for det Lyng snakket om. Og det er det jeg sikter til når jeg i min første artikkel i nr. 16 skriver om Lyng: En mann som ka gråte fra en anklagestol i døyeblink han i god tro fremsetter uriktige anklager mot forsvarsløse mennesker

Jeg påstår: Situasjonen dengang var faktisk slik: ikke en røst ville ha hevd seg om Lyng mens han var på farten hadde ofret et par timer om mordet på Abrah:

Slik arbeidet en virkelig landssvikaktor

— Forts. fra side 1

den som stod bak. Så suggestiv og enerådende var Lyng den gang når han fant frem sin bristende stemme med knapt hørbare hulk iblant. Han var mye mer enn en stor og pen fasade. Ingen må si noe annet. — —

Det kan kanskje være grunn til å sette spørsmålstegn ved tskontorets opptreden i enkelte saker under krigen, det kan vel ikke være mulig at adferden til dette kontoret skal tåkelegges for all fremtid. Der var noen Finmarkinger som fikk lange fengselsstraffer da de kom til Murmansk. De hadde vært i russisk tjeneste som agenter på norskekysten. De avga forklaringer om denne innsatsen til Rettskontoret i Stockholm, og en eller annen ved dette kontoret videresendte disse rapportér til russerne, og det var årsaken til dommene. Russerne betraktet det som løsmunnethet fra agentenes side og ville ikke ha slikt. — Stockholmkontoret har senere opplyst at de anså det som sin plikt å holde en alliert underrettet om det som skjedde. Man fristes til å si: Cællige enfold. Det kunne være av interesse å få vite om russerne delte sine opplysninger like broderlig. Noen av disse nordmenn døde i russisk fangenskap. Larsen døde i Sverige for ikke lenge siden. De hadde 10—12 års pinefullt fangenskap bak seg de som kom tilbake. Skjønte ikke disse menn i Stockholm at Winston Churchill hadde alliert seg med Ny-Neanderthalerne, selv om den offisielle omtalen var det store folkedemokrati i øst, var tapre allierte.

Jeg mener ikke at almindelige nordmenn i utlandet under krigen skulle vite at Stalin på ganske kort tid tok livet av 10 millioner selvende

ranter, fyren med de mange ord. Tyskerne hadde noe de kalte «Etappenhengste». Ett skal de ha: Når det gjaldt uttrykk fra den militære lingo da var de uovertruffne.

Jeg har her nevnt John Lyng og hans omtale av tragedien Pevik i sin anklage-tale i Rinnansaken som et eksempel på hva aktoratet torde tillate seg. De tillot seg slikt med selvfølgelighet. Og for åpen scene. Dette misforhold kunne observeres av hvem som helst. Men ingen reagerte. Vi ble ikke pisket av rettferdigheten vi som satt i den tiltaleboksen. Med et slikt aktorat og en slik presse ville ikke Dr. Adams hatt større sjangser enn en regndråpe i Sahara. Man søkte ikke sannheten i Rinnansaken. De fleste vitner ble tatt på med opptil 5 par silkehansker. — Hvis jeg noengang skulle skrive kapitlet om vitneførelsen og en del av vitnene i Rinnansaken da ville jeg være fristet til å bruke en nesten uoversettelig setning sagt av en nå død mann: «In der Grösse der Lüge liegt die Möglichkeit des Geglauhtwerden».

Vi burde ha hatt kriminalreporteren Axel Kielland på pressebenken under Rinnansaken. Axel Kielland av 1957. Men kanskje fagmannen i Kielland den gang ville ha overvunnet patrioten, kanskje han da ville ha fattet interesse for «etterforsker» Hartvig Berg-Olsens hyppige turer ut på vitneværelset under sakens gang, kanskje ville vi fått like presise og objektive reportasjer som de vi fikk fra London om kladdebøkene i Dr. Adamssaken. Kanskje noen vitner ville blitt hengende i løse luften lik noen sykesøstre i Old Bailey, forutsatt at én av den lange rekke av forsvarene hadde rukket Law-

russerne delte sine opplysninger like broderlig. Noen av disse nordmenn døde i russisk fangenskap. Larsen døde i Sverige for ikke lenge siden. De hadde 10—12 års pinefullt fangenskap bak seg de som kom tilbake. Skjønte ikke disse menn i Stockholm at Winston Churchill hadde alliert seg med Ny-Neanderthalerne, selv om den offisielle omtalen var det store folkedemokrati i øst, vår tapre allierte. —

Jeg mener ikke at almindelige nordmenn i utlandet under krigen skulle vite at Stalin på ganske kort tid tok livet av 10 millioner selveiende bønder i Ukraina, og som han sa om det til sin venn Churchill under et drikkegilde på Kreml i krigens dager: «It lasted four years, it was fearful». Det står å lese i den sistes krigsmemoarer. Det er bare av oss medlemmer i NS at man senere har forlangt at vi burde visst ditt og forstått datt. — Men det jeg mener er: Selv om disse menn ved kontorene i Stockholm var langt borte fra alt som skjedde og bare kjente krigen fra avisene, så måtte de vel med tiden kunne koble av litt fra det nøytrale Sveriges mange herligheter og passe den trygge jobben de med gode albuer hadde skubbet seg frem til derborte. Menn ute i felten som Pevik burde vært helgardert mot baksmell fra det hold. Man savner omtalen om Rettskontorets innsats i Peviksaken i Lyngs «dokumentarverk»: Forræderiets Epoke.

Ingen som var i retten under Rinnansaken glemmer den foraktfulle måten Linge-karen Brodtkorb-Danielsen svarte Lyng på under sin vitneforklaring i Peviksaken. — Det var soldaten som stod overfor representanten for etappen. Og det skal alltid være slik når mannen fra de farefulle oppdrag møter der Auchsieger fra det nøytrale landet med de gode restau-

pressebenken under Rinnansaken. Axel Kielland av 1957. Men kanskje fagmannen i Kielland den gang ville ha overvunnet patrioten, kanskje han da ville ha fattet interesse for «etterforsker» Hartvig Berg-Olsens hyppige turer ut på vitneværelset under sakens gang, kanskje ville vi fått like presise og objektive reportasjer som de vi fikk fra London om kladdebøkene i Dr. Adamssaken. Kanskje, noen vitner ville blitt hengende i løse luften lik noen sykesøstre i Old Bailey, forutsatt at én av den lange rekke av forsvarere hadde rukket Lawrence til knærne. —

Det var kriminalproblemer av beste merke i Rinnansaken, noe jeg skal komme tilbake til i en senere artikkel. Dessverre var man uten sinn og sans for sublimerter — de tiltalte var alle sammen helt svarte og de andre helt hvite, og den samme forflating gjorde seg gjeldende i alle ting. Det ble bare stappet ned og kjørt gjennom samme møllen. —

PER WIJK.

Det lykkeligste menneske er det som formår å sette sitt livs ende i forbindelse med dets begynnelse.

Goethe.

Den som er og forblir sann imot seg selv og andre, besitter de største talenters skjønneste egenskap.

Goethe.

Ingen ting er så fattig som å nøye seg med det andre har utrettet.

Katharina Gjesdahl.

Enhver vet at stille vann råtner; men at muntre beker herlig lesker, har jeg alltid visst.

Fra «1001 natt».

Man kan være mer intelligent enn en annen, men man kan ikke være mer intelligent enn alle andre.

La Rouchefoucauld.

Her berettes om boken «Forræderiets epoke»

Den ene av de to hittil utgitte bøker om Rinnan-saken er laget av Klaus Grøneng som er død nå. Han var det man kaller en gammel kjennetegn av politiet, flere ganger straffet, kanskje først og fremst grunnet et selvrådige og opprørske vesen, såvidt jeg vet. Grøneng solgte sine bøker, som var trykt på eget forlag, rundt om på kneiper og kaféer i Trondheim. Han var en byoriginal og ut fra sine erfaringer ingen venn av visse av justisens menn.

Den annen bok er skrevet av John Lyng og har den bombastiske og propaganderende tittel: «Forræderiets epoke».

Lyng var som før nevnt aktor i Rinnansaken. Han var stortingsmann og er nå lagmann. De to forfattere har sett fulgt samme prinsipp. Klaus Grøneng som ble umyndiggjort og søkt satt ut av dansen for en årrekke siden, tok for seg tiltalebeslutningene i Rinnansaken, de tiltalte fotografier (forbryterbilleder) som beredvillig ble utlånt av myndighetene til den som slang innom og spurte om slikt, og Adresseavisens referater av saken, samt en saks og satte sammen sin bok som ble ganske diger. Det er ikke dårlig påfunnet det.

John Lyng og Rinnansaken IV Av PER WIIK

Lyng har støttet seg til det stenografiske referat av saken, og til den svenske journalist Ake Hall som refererte rettssaken for Göteborgs Sjöfarts- og Handelstidning, den svenske storavis som under krigen ydet en fremragende innsats for den sovjet-russiske ekspansjon i Europa. John Lyng omtaler konsekvent Ake Hall som storreporter, men jeg har aldri hørt om ham hverken før eller siden. Hvem av de to — Grøneng og Lyng — som har vært flinkest er ikke godt å si. — Hensikten med Grønengs bok er klar. Det var pengefisking.

Pengemotivet var nok sikkert trengt mer i bakgrunnen hos Lyng, — boken har også flere ganger vært på billigsalg til redusert pris, og en bokhandler i Trondheim kunne forleden meddele at han hadde kjøpt opp restpartiet av Lyngs bok og nå solgte den ytterst billig. Dette pleier ik-

ke sjelden være skjebnen til den virkelige litteratur, men det hendte også «Forræderiets Epoke». — Jeg tror nok Grønengs metode med direkte salg var mer effektiv. Et par løslatte Rinnanbanditter som i 1950 vendte tilbake til samfunnet etter utstått soning ble tilbudt boken av ham da de kom av toget på hovedbanestasjonen i Trondheim. En liten oppmuntring når man skulle begynne fra nytt av. Hvem som helst kunne sparke bort i slike folk — også Klaus Grøneng.

Pengemotivet var som før nevnt neppe av utpreget betydning for Lyng. Der finnes også andre grunner av samme størrelsesorden som bør påpekes hvorav jeg vil nevne to. Han hadde stoffet foran seg så å si giendes og ettersom de fleste nordmenn skal skrive en bok, så gjorde også han det. Og boken hans utkom ikke så lenge etter kuppet i Tsjekkoslovakia, og det passet bra med et hypp til våre hjemlige kommunister. Han går som en katt rundt varm grøt når han setter søkelyset på dem som mulig 5. kolonne. Han sier det uten å si det. Han var jo den gang selv politiker og det er så mangt. Erindringer fra Mot Dag-tiden? Man kan likesom aldri bli forsiktig nok i denne ver-

den. — Jeg tror imidlertid hovedgrunnen til at Lyng skrev denne boken er av personlig art: Han er mann som om og om igjen må forsikre seg selv om at alt er bra. Bare bra som kvinnen sier når det er på det mest tvilsomme. Jeg forstår godt at individualisten Lyng nepp noen gang befant seg helt ve midt oppe i all denne samstemmigheten etter krigen, og det er vel rimelig at tvile iblandt har sneket seg inn.

Der ble også stadig rette angrep mot landssvikoppgjøret, og Lyng var ikke den som helt vendte ryggen til, han nikket med sitt nydelige hode og var enig i noe av det: De var blandt annet lagt for bredt an. Alt dette ga fol inntrykk av at her hadde man med en rimelig mann å gjøre Rinnanbanden var kanskje nesten for mildt og lemfeldig behandlet? Med denne boken, sin, med kronikker i Aftenposten og med sin holdning de forskjellige stortingsdebatter om landssvikoppgjøret klarte Lyng langsomt å bygge en tabumur rundt sin Rinnansak. Den var noe helt for seg selv! Der skulle grensen gå. Der skulle all nærgående granskning og all medfølelse opphøre. Der måtte det slå hardt til: Gud hjelpe den som var kommet med i den kvernen. —

Klaus Grøneng skulle ha noe å leve av og det er nok man tross alt må respektere Lyng ville for siste gang fortelle folk om Rinnanbanden grove forræderi og den rettferdige dom den fikk før hele affæren ble gjemt bort for godt innerst på den øverste hylla. Det var det ærend Lyng hadde med sin bok «Forræderiets Epoke». Jeg vil si: en virkelig landssvikaktor arbeider også på langt sikt. —

Det er alltid rart når men-

desverre måtte slå til. Akk ja, — det har hendt så mange ganger før. —

Det som forbauser tenkende mennesker er John Lyngs og andre intellektuelle holdning til disse ting. Tror slike på myten om England som de små nasjoners beskytter og forvarer? Og har de noen rett til å hyle opp om det som hendte i Ungarn? Ikke for det at all denne ståheien omkring Ungarnepisoden hjalp noe, og hva var hendelsene i Ungarn annet enn et symptom på den vedvarende hjerneblødning i landene bak jernteppet. Det skulle være rimelig å vente at de menneskene som var med på å dra russerne inn i hjertet av Europa slik at 100 millioner europeere kom under kommunistisk åk, en eneste gang hadde skamfølelse nok til å holde den store skravletuten helt igjenlukket. Bare en eneste gang. Det er så lite vi ber om, men jeg tror vi har rett til å be om det — vi som etter fattig evne forsøkte å demme opp for Asia. Vi ber bare om en eneste gang få slippe å høre tyven rope: stopp tyven. —

I poken «Forræderiets Epoke» er den allierte sender på Onøy og Lurøy på Nordlandskysten viet stor omtale. Den var Nord-Atlanterens viktigste sender under den annen verdenskrig. Det er mye sagt det. Den var så viktig på grunn av de allierte konvoiene til Murmansk som forsynte russerne med våpen. Den senderen var med på å forberede det som idag skjer i Ungarn. Det ble skutt en Rinnanbanditt fordi han deltok i avsløringen av denne sender.

Det var Lyngs sterkeste og mest utrettelige arbeidsun-
der hele Rinnanprosessen å få akkurat den mannen skutt. Denne senderen hadde et større antall norske menneskeliv på samvittigheten, mest kvinner og barn, det traff seg

nesker uoppfordret om og om igjen forsikrer om at noe forholder seg slik og slik. Som oftest forholder det seg da langt anderledes. Det er gjerne noe galt når en mor til stadighet forteller hvor lik ungen er den skrevne fader, en likhet som hun som oftest bare ser. Men Rinnansaken er Lyngs ektefødte barn, og han er også den virkelige far, men jeg stiller meg meget tvilende til hans forsikringer om at ungen er så overordentlig pen og veloppdragen. Boken «Forræderiets Epoke» ((Stensballe's Boghandels Eftflg.) skulle fortelle oss om barnets usedvanlige egenskaper. I forlagets reklame ble den omtalt som dokumentarverk, men det

den. — Jeg tror imidlertid hovedgrunnen til at Lyng skrev denne boken er av personlig art: Han er mannen som om og om igjen må forsikre seg selv om at alt er bra. Bare bra som kvinnen sier når det er på det mest tvilsomme. Jeg forstår godt at

boken «Før- ræderiets Epoke»

sjelden være skjebnen til en virkelige litteratur, men det har også «Før-
ræderiets Epoke». — Jeg tror nok Grønengs metode med direkte og var mer effektiv. Et par år etter utstått soning ble tilbudt boken av ham da han kom av toget på hoved-
banestasjonen i Trondheim. Han ble litt oppmuntret når man skulle begynne fra nytt år. Hvem som helst kunne snakke bort i slike folk — og å Klaus Grøneng.

Pen notivet var som før nevnt neppe av utpreget betydning for Lyng. Der finnes også andre grunner av samme størrelsesorden som bør påpekes. Forav jeg vil nevne to. Han hadde stoffet foran seg og så å si giendes og ettersom de fleste nordmenn skal skrive en bok, så gjorde også han det. Og boken hans utkom ikke så lenge etter kuppet i Tsjekkoslovakia, og det passet bra med et hypp til våre hjemlige kommunister. Han går som en katt rundt varm grøt når han setter søkelyset på dem som mulig 5. kolonne. Han sier det uten å si det. Han var jo den gang selv politiker og det er så mangt. Erindringer fra Mot Dag-tiden? Man kan likesom aldri bli forsiktig nok i denne ver-

den. — Jeg tror imidlertid hovedgrunnen til at Lyng skrev denne boken er av personlig art: Han er mannen som om og om igjen må forsikre seg selv om at alt er bra. Bare bra som kvinnen sier når det er på det mest tvilsomme. Jeg forstår godt at individualisten Lyng neppe noen gang befant seg helt vel midt oppe i all denne samstemmigheten etter krigen, og det er vel rimelig at tvilen iblandt har sneket seg inn.

Der ble også stadig rettet angrep mot landssvikoppgjøret, og Lyng var ikke den som helt vendte ryggen til, han nikket med sitt nydelige hode og var enig i noe av det. Det var blandt annet lagt for bredt an. Alt dette ga folk inntrykk av at her hadde man med en rimelig mann å gjøre: Rinnanbanden var kanskje nesten for mildt og lemfeldig behandlet? Med denne boken sin, med kronikker i Aftenposten og med sin holdning i de forskjellige stortingsdebatter om landssvikoppgjøret, klarte Lyng langsomt å bygge en tabumur rundt sin Rinnansak. Den var noe helt for seg selv! Der skulle grensen gå. Der skulle all nærgående granskning og all medfølelse opphøre. Der måtte det slås hardt til: Gud hjelpe den som var kommet med i den kvernen. —

Klaus Grøneng skulle ha noe å leve av og det er noe man tross alt må respektere. Lyng ville for siste gang fortelle folk om Rinnanbandens grove forræderi og den rettferdige dom den fikk før hele affæren ble gjemt bort for godt innerst på den øverste hylla. Det var det ærend Lyng hadde med sin bok «Før-
ræderiets Epoke». Jeg vil si: en virkelig landssvikaktor arbeider også på langt sikt. —

Det er alltid rart når men-

ungen er den samme, en likhet som hun som oftest bare ser. Men Rinnansaken er Lyngs ektefødte barn, og han er også den virkelige far, men jeg stiller meg meget tvilende til hans forsikringer om at ungen er så overordentlig pen og veloppdragen. Boken «Før-
ræderiets Epoke» ((Stensballe's Boghandels Eftflg.) skulle fortelle oss om barnets usedvanlige egenskaper. I forlagets reklame ble den omtalt som dokumentarverk, men det er som bekjent mange måter å dokumentere på, man bør av prinsipp stille seg skeptisk når en anklager skriver «dokumentarverk» om rettsaker han har ført. Særlig da saker med politisk bakgrunn med en aktor med klar part i saken. Politikerens omgang med sannheten har fra de eldste tider vært en temmelig tvilsom affære. — Det må derfor sikkert ha kommet som et sjokk på John Lyng etter alt hans strev, da motstandernes aviser foran forrige stortingsvalg begynte å omtale ham som «Rinnanaktoren». Han hadde ikke nådd sine hensikter. I et glimt måtte han ha følt de svarte ventende fugler som stadig flytter seg nærmere, en anelse nærmere for hver dag. Tiltrukket av ond lukt. Det stinker av de tingene som ligger innerst på hylla med merkelappen: Ro omkring rettsoppgjøret. Det viser seg at det ikke er laget selofanpapir som egner seg til innpakking av landssvikoppgjøret der det befinner seg godt bortgjemt. Man kan lukke øynene, enn-
dog prene, men lukten er der og kjennes. Betendte sår lar seg ikke beplastre.

Man kan stusse over så mangt i tiden. Vi hadde en pen oppvisning for ikke lenge siden av seierherrene fra siste krig: folkedemokratiet i øst demonstrerte i Ungarn Stalins hovedlæresetning om stålets virkninger på folkene. Og England viste oss i Egypt sine gamle kunster med den lille intrige som førte til at de

Den senderen var med på å forberede det som idag skjer i Ungarn. Det ble skutt en Rinnanbanditt fordi han deltok i avsløringen av denne sender.

Det var Lyngs sterkeste og mest utrettelige arbeidsun-

der hele Rinnanprosessen å få akkurat den mannen skutt. Denne senderen hadde et større antall norske menneskeliv på samvittigheten, mest kvinner og barn, det traff seg slik hver gang de allierte senket en norsk hurtigrute. Den samme Rinnanbanditten lå et år i en skyttergrav foran Leningrad også. Han hadde en linje i det han foretok seg. Jeg vet ikke hvilken grunn han hadde til ikke å hjelpe engelskmennene med å få russerne inn i Europa, kanskje bare den ene at han hverken likte engelskmenn eller russere. Sikkert er det at han ikke trodde på noen av de tingene som for John Lyng må ha vært sennepskorn. Og enda var mannen bare en alminnelig mekaniker. Det er en annen ting som er helt sikkert også: det vil alltid bli noen mekanikere å henge opp når dysten er over. Og det uansett hvem som vinner. —

Når det gjelder «Før-
ræderiets Epoke» og den mengde lignende bøker fra den annen verdenskrig som er blitt oss så rikelig tildelt kan sies at det blir mange fotnoter i den norske litteraturhistorie som skal omhandle årene fra 1945 til 1950. —

På grunn av stoffets mengde har jeg vært nødt til å dele min omtale av John Lyngs bok på 2 artikler og i den neste vil jeg gjennomgå bokens forskjellige avsnitt.

PER WIIK.

Etterforskning og aktorat i Rinnansaken

Artikkel 5

Det er tidligere antydnet at etterforskningen i den store Rinnansak var tilfeldig og følgelig mangelfull. Der forekom også brudd på lovbudene som setter strenge krav til fremgangsmåten ved etterforskning.

Som leseren formodentlig allerede vet ble adgangen til rettslig forundersøkelse ved provisorisk anordning av 16. februar 1945 opphevet for landssviksaker. Den var garantien for en forhastet anklage for grove forbrytelser. I landssviksaker kunne således påtalemyndighetene reise tiltale for en hvilken som helst forbrytelse bare på grunnlag av en politirapport. Det er også kjent at etterforskerne ved landssvikavdelingene som ble opprettet for en stor del var nye folk uten rutine i faget, idet de eldre erfarne politifolk her i landet for det første vek tilbake for deltakelse i landssvikoppgjøret. Mange av de dyktigste var selv

SNORRE STURLASON

Med takk i hjarta og hatt i hand
i tanken eg stend ved di grav,
du hovding gjæve frå det
harde land
langt ute der vester i hav.
For når det lever eit Norge
enn
frå Stad til Sulitjelmanut,
me takkar fremst av alle
menn
han Snorre Sturlungagut.

Per Sivle

Gjør fortgang

med å få spreidd prost Hedems

under granskning på den tid landssvikoppjøret ble startet. Folk kom rett inn fra gaten og ble ansatt som etterforskere. Mange av dem hadde ikke nådd myndighetsalderen. Den samme mangel på erfaring var også vesentlig i de overordnede stillinger innen anklagemyndighetene. Det var ikke rart at Norge gikk inn i de underlige tiltalebeslutningers epoke. Eller hva skal man si om mannen som var tiltalt for å ha tatt av seg jakken på en truende måte. Det var faktisk ikke den ting som ikke kunne henføres under §

Av
PER WIIK

86. Det måtte bli slik, det kunne ikke være anderledes. Og all den galskap sprang ut og sto i full blomst natten over i en av de første fredsdøgnene. Jeg minnes en Hamsum-setning: Det var ingen trolldom heri, men jeg hadde ikke opplevet det før. O nei. —

Jeg kjenner ingen rettssak i dette land hvor anklagemyndighetene var så løsaktig og slepphendt med å sette grove forbrytelser som det ikke var dekning for på tiltalebeslutningene som i denne Rinnansaken. Eu uhildet utenforstående eller ikke-juridisk avisleser kunne neppe ved første blick se at en rekke av tiltalepunktene var reneste fyllekalk, og jeg sikter ikke her til noen brukbare småsynder, men til anklagepunkter etter straffelovens § 233 — drapsparagrafen. På den måten var det noen ganske få av de 30 tiltalte

menjonerte tiltalebeslutninger hadde imidlertid vært gjengitt i pressen, bitevis og samlet. Den tiltalte var godt svertet. Opinionsen var påvirket og ingen må komme og fortelle at dommerstanden her i landet ikke leste aviser. Rinnansaken var førstestoff et helt år før saken ble fremmet i retten.

Selve rettssaken måtte fra aktoratet side bli en kamp — dessverre med alle midler — for å opprettholde disse tildels løst underbyggede anklager, ihvertfall måtte ikke avstanden bli så stor at den ble påfallende. Og her er vi ved des Pudels Kern: Aktoratet i Rinnansaken vek under saksbehandlingen ikke tilbake for å skyve straffeprosessreglene til side i et knipetak. Der måtte nødvendigvis oppstå slike situasjoner. En overfladisk etterforskning og pressens månedslange gjengivelse av disse av den grunn tildels romanaktige tiltalebeslutninger førte gang på gang aktoratet opp i tvanssituasjoner. Og dette på tross av at vitnene — de fornærmede — sjelden gikk tilbake på noe når deres anklageprøv var kommet på trykk i en tiltalebeslutning, selv om de var aldri så mye på villspor. Kjennere av den menneskelige natur vet at det er slik. Dette førte til mange gale avgjørelser fra rettens side — med tragisk utgang. En av de henrettede ble dømt for mishandling mens han ennå befant seg på østfronten. Og dette tross av at fornærmede i saken, en herr Arne Mikkellhaug fra Ørlandet faktisk i retten ble avslørt som en mann som for med usannheter. Hans politiforkla-

de mange som hadde deltatt i det skjerpede forhør av ham. Den senere henrettede Harry Hofstad var en av dem aktoratet hadde mistanke til eller ønsket påført anklage. Da vitnet og etterforsker Berg-Olsen passerte rekken av innenn stanset Berg-Olsen foran Harry Hofstad og sa:

Rett deg opp, Hofstad!

Dette var et knep Berg-Olsen tillot seg mens mange menn hørte på. Han markerte mannen tydelig. Jeg tror for egen regning å kunne si at dette var den gale metode overfor et menneske av Bang-Martinsens støpning. Han hadde sikkert liten lyst å innlate seg med Berg-Olsen og hans etterforskningsmetoder. Jeg sto ved den anledning ved siden av Hofstad og fulgte opptrinnet meget nøye. Hofstad ble hverken tiltalt eller dømt for mishandling av Bang-Martinsen.

I de andre konfrontasjoner jeg kjenner til var det bare Rinnanbanditter tilstede. Jeg tenker da på de gangene man gad foreta en oppstilling. I den første tiden ankom som oftest en etterforsker til felleslet sammen med den fornærmede, de fikk en slutt til å låse ut de siktede etter tur og viste dem frem til vitnene. Navnet til den siktede ble ved slike konfrontasjoner kunngjort for fornærmede.

De fornærmede som bodde langveise ifra ble oppsøkt av etterforskeren og der forelagt fotografier av de mistenkte Rinnanbanditter og en frem-

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie

Det er tidligere antydnet at etterforskningen i den store Rinnansak var tilfeldig og følgerig mangelfull. Der forekom også brudd på lovbudene som setter strenge krav til fremgangsmåten ved etterforskning.

Som leseren formodentlig allerede vet ble adgangen til rettslig forundersøkelse ved provisorisk anordning av 16. februar 1945 opphevet for landssviksaker. Den var garantien for en forhastet anklage for grove forbrytelser. I landssviksaker kunne således påtalemyndighetene reise tiltale for en hvilken som helst forbrytelse bare på grunnlag av en politirapport. Det er også kjent at etterforskerne ved landssvikavdelingene som ble opprettet for en stor del var nye folk uten rutine i faget, idet de eldre erfarne politifolk her i landet for det meste vek tilbake for deltakelse i landssvikoppgjøret. Mange av de dyktigste var selv

SNORRE STURLASON

Med takk i hjarta og hatt i hand
i tanken eg stend ved di grav,
du hovding gjæve frå det harde land
langt ute der vester i hav.
For når det lever eit Norge enn
frå Stad til Sulitjelmanut,
me takkar fremst av alle menn
han Snorre Sturlungagut.

Per Sivle

Gjør fortgang

med å få spreidd prost Hedems «Statsmaktenes revolusjonære forhold til Grunnloven». Send lister til oss over de som bør ha den og beløpet sendes over giro 15028 Forbundet, boks 3214, Oslo. La tredje opplag spredde like hurtig som

landssvikoppgjøret ble startet. Folk kom rett inn fra gaten og ble ansatt som etterforskere. Mange av dem hadde ikke nådd myndighetsalderen. Den samme mangel på erfaring var også vesentlig i de overordnede stillinger innen anklagemyndighetene. Det var ikke rart at Norge gikk inn i de underlige tiltalebeslutningers epoke. Eller hva skal man si om mannen som var tiltalt for å ha tatt av seg jakken på en truende måte. Det var faktisk ikke den ting som ikke kunne henføres under §

Av PER WIIK

86. Det måtte bli slik, det kunne ikke være anderledes. Og all den galskap sprang ut og sto i full blomst natten over i en av de første fredsdøgnene. Jeg minnes en Ham-sun-setning: Det var ingen trolldom heri, men jeg hadde ikke opplevet det før. O nei. —

Jeg kjenner ingen rettsak i dette land hvor anklagemyndighetene var så løsaktig og slepphendt med å sette grove forbrytelser som det ikke var dekning for på tiltalebeslutningene som i denne Rinnansaken. Eu uhildet utenforstående eller ikke-juridisk avisleser kunne neppe ved første blick se at en rekke av tiltalepunktene var reneste fyllekalk, og jeg sikter ikke her til noen brukbare småsynder, men til anklagepunkter etter straffelovens § 233 — drapsparagrafen. På den måten var det noen ganske få av de 30 tiltalte som unngikk tiltale for drap. En hel serie av disse tiltalepunkter måtte frafalles i retten etter bare løselig behandling. Dette gjaldt også en rekke tiltalepunkter etter straffelovens § 229 — grov

gjengitt i pressen, bitevis og samlet. Den tiltalte var godt svertet. Opinionen var påvirket og ingen må komme og fortelle at dommerstanden her i landet ikke leste aviser. Rinnansaken var førstesidestoff et helt år før saken ble fremmet i retten.

Selve rettsaken måtte fra aktoratet side bli en kamp — dessverre med alle midler — for å opprettholde disse tildels løst underbyggede anklager, ihvertfall måtte ikke avstanden bli så stor at den ble påfallende. Og her er vi ved des Pudels Kern: Aktoratet i Rinnansaken vek under saksbehandlingen ikke tilbake for å skyve straffeprosessreglene til side i et knipetak. Der måtte nødvendigvis oppstå slike situasjoner. En overfladisk etterforskning og pressens månedslange gjengivelse av disse av den grunn tildels romantiske tiltalebeslutninger førte gang på gang aktoratet opp i tvanssituasjoner. Og dette på tross av at vitnene — de fornærmede — sjelden gikk tilbake på noe når deres anklageprøv var kommet på trykk i en tiltalebeslutning, selv om de var aldri så mye på villspor. Kjennere av den menne-skelige natur vet at det er slik. Dette førte til mange gale avgjørelser fra rettens side — med tragisk utgang. En av de henrettede ble dømt for mishandling mens han ennå befant seg på østfronten. Og dette tross av at fornærmede i saken, en herr Arne Mikkeltaug fra Ørlandet faktisk i retten ble avslørt som en mann som for med usannheter. Hans politiforklaring som anklagene var bygget på var intet mindre enn et fantastisk aktstykke, han var mishandlet av 12—15 mann, men de fleste av disse kunne bevise at de ikke var i Trondheim på det tidspunkt mis-

men av kassene er åpnet og er blitt gjenstand for en rask gjennomgåelse.

De inneholdt i første rekke fylldige opplysninger om russiske revolusjonæres virksomhet i Vest-Europa.

«Dette er det eneste russiske politi-arkiv av betydning som nu står til disposisjon for forskere utenfor Sovjet-Unionen.

Han fortalte at arkivene bl. a. inneholder opplysninger om Trotskij, Molotov og marskalk Pilsudskij og at man også venter å finne materiale om Lenin, Stalin og flere andre revolusjonsledere.

Paris-arkivene gir nu anledning til å granske enkeltheter omkring andre revolusjonære partier, som de sosialrevolusjonære, mensjevnikene m. fl.

Mange av arkivene inneholder flere bilder av kjente revolusjonære. Trotskij som på den tiden var ca. 25 år, er avbildet med et så bustet hår at han lett kunne tas for en kvinne.

Flere av de mest kjente ledere er i arkivet oppført under pseudonym. Molotov fremtrer således under navnet Skriabin og Trotskij blir kalt Bronstein.

ETTERFORSKNING

(Forts. fra s. 1).

handlingen foregikk. Riktignok fastholdt ikke herr Mikkelhaug denne politiforklaringen i retten, — ved hjelp av etterforsker Berg-Olsen fikk han sjaltet ut de som det helt sikkert ikke var sjangse på å få dømt. Dette foregikk på den måte at herrene Berg-Olsen og Mikkelhaug før Mikkelhaug skulle avgi sitt vitnetprov kom inn i retts-salen i lunchpausen, mens publikum og dommere var ute, og de tiltalte ble foret. Og der sto disse 2 og beskuet de 30 tiltalte med nummerskilt på brystet mens Berg-Olsen pekte ut og orienterte vitnet Arne Mikkelhaug. Dette var konfrontasjonen. Mikkelhaugs rettslige forklaring hadde av den grunn ingen likhet med politiforklaringen, det store antall torturister ble redusert til 2—3 mann hvorav henrettede Harald Grøtte var en. Han kunne ikke bevise at han var på fronten og sloss mot demokratiet på det tidspunkt da

Mikkelhaug ble mishandlet i Trondheim. Man kan ikke bevise noe når man står der i bukse og skjorte. Grøttes forsvarer var selvsagt ikke forpliktet til å drive etterforskning. Rent bortsett fra at han neppe trodde på ham. Man tror ikke på en landssviker når fornærmede er en god nordmann. En helt. —

Etterforskning i i Rinnansaken var tilfeldig, mangelfull og tildels lovstridig. I en sak av slik natur måtte hovedvekten nødvendigvis ligge på konfrontasjonene. Av de utallige konfrontasjoner som ble foretatt av sakens faste etterforskere kjenner jeg til en eneste en hvor det var tilløp til lovlighet idet der blant de oppstilte menn også deltok andre mulige mistenkte. Denne konfrontasjonen bevarte imidlertid denne lovligheten sin bare inntil etterforskeren Berg-Olsen ankom med fornærmede i saken, fiskeren Aksel Bang-Martinsen som er omtalt i Lyngs bok. Bang-Martinsen var av en eller annen grunn gått i bak-las for aktoratet og kunne ikke gjenkjenne en eneste av

de mistenkte Rinnanbanditter, en fremgangsmåte som bød på mange muligheter for en etterforsker av Berg-Olsens legning. En av forsvarerne i Rinnansaken spurte i sin prosedyre hvilken fremgangsmåte som var benyttet under slik etterforskning. Han spurte hvor mange fotografier disse vitner var forelagt: om det var 1 — 10 eller 100. Han fikk aldri svar på det. Men han fikk noen blikk som spurte om han hadde misforstått sin oppgave.

Vi vet at vitner i sjeldneste tilfelle går tilbake på noe hvis de først har plukket ut en misdede. Vi vet at vitner kan ta feil. I landssviksaker måtte tiltalte for å slippe unna en feilaktig domsavgjørelse føre et urokkelig bevis for sin uskyld når påstand sto mot påstand. Den tvilen som ifølge strafferetten bør komme tiltalte til gode var i Rinnansaken satt tilside til fordel for en praksis som lignet på den som brukes i det store folkedemokrati i øst, vår tapre allierte. —

Ifølge loven skal det ved konfrontasjoner være minst 3 utenforstående oppstilt på hver mistenkt. I Rinnansaken skjøyv man glatt vekk dette påbud tilside. De fornærmede var ikke noe større i valgets kval under etterforsker Hartvig Berg-Olsens kyndige veiledning.

Per Wiik.

Man blir snart ferdig med ek-samen over seg selv:

Mauritz Hansen.

Målet for personlighetens virke er dog å stå selvstendig, sand og fri.

Absen...

Fritt slag

John Lyng

For ikke lenge siden kunne man i avisene lese at lagmann John Lyng demen-terte rykter om at han ville gå aktivt inn i politisk arbeid igjen. Dette er utvilsomt klokt av John Lyng. Han er mang- foldig, men ikke ustadig i sin sans for eget beste, om han noen ganger har latt seg blende av den øyeblikkelige fordel. Lagmann Lyng kan gjerne dementere rykter, han har troligen utspilt sin rolle i norsk politikk? Hans frem- ragende teft har ikke sviktet ofte, men den sviktet avgjø- rende én eneste gang. For dette må han betale idag.

John Lyng var aktor i Rin- nansaken. Den største straf- fesak i sitt slag hittil i Nor- dens historie blir det sagt. I norsk rettshistorie ble den første skandale hittil? Jeg ser da bort fra lovene og bruken av dem, jeg vil i det følgende godta dem. Dermed skulle mitt utgangspunkt være klart. Jeg vil angripe aktoratets behandling av sa- ken og stille den opp mot gjel- dende straffeprosessregler.

Disse lar seg ikke raljere med, slik stortingsmann Lyng i po- litiske saker hadde for vane i sine innlegg fra Stortingets talerstol.

Det står en kald gufs av John Lyng idag. Og det skal gjøre det. Foran siste stor- tingsvalg ble han fort vekk omtalt som «Rinnanaktoren» av aviser fra andre partier. Aftenposten fant tilslutt å måtte ta fatt i dette, og gjorde det i et stort anlagt opp- slag om John Lyng den 3. ok- tober 1953 og skriver på side 13: «Man har sett aviser pre- sentere stortingskandidaten John Lyng som «Rinnanak- toren». Hva nå enn hensikten måtte være med det, så var det ganske riktig statsadvo- kat Lyng som førte aktoratet mot Henry Rinnan og hans Sonderabteilung Lola».

Ja, slik stod det. Jeg tror jeg kan hjelpe Aftenposten med en forklaring om hen- sikten til disse avisene. Jeg kan tenke meg at det var avi- ser i Lyngs valgdistrikt som skrev slikt. Og de henvendte seg til arbeidere og bønder. I gamle dager var det slik at sluttere, skarprettere og men- nesker med døden omkring seg var ensomme. Og det vi-

ser seg at de gamle dager ik- ke er så langt borte. Folk ut- over landet kom fort til seg selv etter «seieren», og da losen langsomt døde hen og menneskejakten tok slutt, da viste det seg at de så på slike mennesker som Lyng på sam- me måte som for 50 år siden. I mellomtiden var Lyng kom- met på Stortinget med be- rømmelsens sus om sitt hode, nettop på grunn av sin inn- sats i Rinnansaken. Sin nåde- løse innsats. Anklageren som ikke skydde noe middel for å få en tiltalt dømt? Aktoren med rekord i henrettede. — Høyre burde huske dette når Hambros etterfølger nå skal pekes ut. —

John Lyng er en mang- foldig mann. Politisk begynte han på ytterste venstre fløy (innom Mot Dag?) Mange bra menn har gjort det. Fortset- telsen er imidlertid ikke så vanlig. Over frisinne de ven- stre kom han til den upoli- tiske Leidangen. Derfra var veien til Høyre ikke så lang? Jeg vet ikke hvilke tilfældig- heter som gjorde at han ikke var en tur innom Nasjonal Samling. Jeg er tilbøyelig til å tro at det neppe var mang- lende vilje hos Lyng, noe jeg

skal komme tilbake til senere.

John Lyng er rik på mot- setninger. Hans person er på ingen måte fot i hose. En mann som kan gråte fra en anklagerstol i det øyeblikk han i god tro? frem- setter uriktige anklager mot forsvarsløse mennesker? En mann som drikker te med hovedanklagede, i dette til- felle Henry Rinnan, etter da- gens dyst i rettsalen, mens de planlegger neste dags rettsforhandlinger hvor aktor atter er Rinnans strengt for- dømmende motstander, dog med et dus sideblikk til sho- wets storstjerne. Og i det øye- blikk denne siste ikke vil føl- ge avtalte spilleregler, han var jo under press fra andre kanter også, sier statsadvo- katen bestyrtet: Nei, men **Henry da!**

Dette skjedde da den med- gjørlige Rinnan begynte å gå ifra politiforklaringer.

Jeg innrømmer villig at jeg er fascinert av et så sammen- satt menneske som daværen- de stortingsmann og stats- advokat Lyng! En karriere- jeger som fra Stortingets ta- lerstol gang på gang går inn for «rettsoppgjørets» be-

John Lyng -

— Forts. fra side 1

grensning en ganske kort tid etter at han som statsadvokat har forlangt og fått maksimum straff for flere tiltalte tilhørende de mer eller mindre passive! På et senere tidspunkt gikk stortingsmann Lyng enddog så langt som til å betvile lovligheten av hele oppgjøret? Igen kjenner til denne dag slutten på denne historien og i tidens fylde kan det være godt å kunne ta frem fra skuffen en knapp med inskripsjonen: **Hva sa jeg — og feste i jakkens knaphull.** —

*

Mennesker med noenlunde hukommelse vet at det overalt i Norge først ble fremmet saker, såkalte prøvesaker, som skulle danne utgangspunktet for de videre domsavsigelser. Ved Frostating Lagmannsrett var John Lyng aktor i disse saker. La oss ta en titt på noen av dem. Kanskje kommer Lyngs senere utalelser i Stortinget i et underlig lys. Muligens — må man tro — var disse ikke diktet av et menneskelig og rumslig syn som de var det av en viss usikkerhet om rettsoppgjørets fremtid? Det gjelder å snu kappen etter vinden! En rekke av de først dømte var frontkjempere. Herr Lyng fikk straffet sine første ofre meget strengt.

Han var den i landet av statsadvokatene som klarte høyeste straff. At enkelte

slike dommer senere ble betydelig redusert er innlysende. — Det skjedde ved administrativ avgjørelse og dette er lite kjent. Dette var NS-medlemmer med ren frontinnsats. Forskjellen på disse og en stor del av de senere såkalte passive medlemmer burde være klart i de førstes favør, også for John Lyng, særlig hvis man leser de siste avsnitt av hans pretensløse bok: «**Forræderiets epoke**».

Jeg har ofte undret meg over at intellektuelle mennesker som John Lyng kan ha tingene avdelt i vanntette skott. Eller er de redd for å se historien i sammenheng?

Forandret russerne seg på en bestemt dato en gang mellom 1945 og 1950? Tør slike mennesker som John Lyng ikke se det faktum i øynene at Sovjets samarbeid med Vesten den hele tid ikke kan omtales som annet enn hor, hvilket som bekjent er betegnelsen på et uforpliktende forhold. Lyng høstet sikkert allerede under sin Stockholmstid ubehagelige erfaringer fra russisk og kommunistisk side, og skulle ved rettsoppgjørets begynnelse ha vært den minst fremmede i Jerusalem.

Jeg skal alltid måtte huske et offer for Lyngs rettsinn og medfølelse. En ung «landssviker» som av en eller annen grunn ble puttet i en av disse prøvesaker. Han var undermåls. Han hadde gjort fronttjeneste. Han var blottet for ondskap. Det hører med i bildet at han hadde hatt en

barndom og oppvekst helt uten gleder. I retten var han en slags van der Lubbe når det gjaldt forståelsen av det som foregikk. Lyngs påstand var 3 år. Retten fant med sin beste vilje ikke å kunne dømme ham til mer enn 1 år. — Hva skulle det tjene til for Lyng å påanke saken slik at stakkaren fikk 3 år? Gutten hadde ligget noen måneder borte i Russland i en møkkete skyttergrav, skulle det betinge så hard en dom? Han hadde jo på ingen måte vett til å tjene penger som profitør herhjemme og helse norsk og amerikansk flagg slik storprofitørene gjorde i Trondheim den 8. mai 1945. Heller ikke var han egnet til å klatre i partistigen og bli innsatt i godt avlønnede stillinger slik en del av de passive NS-medlemmer gjorde.

I Russland fikk han kanskje 3 måltider om dagen, 1 riksmark til tobakk og hver time på døgnet en mulighet til lemlestelse eller en voldsom død. Man savnet den litt sutrende forståelsesfulle tonen til Lyng på det tidspunkt, senere imponerte han stadig med sin villighet til å se en sak fra så mange sider som mulig. Som det videre huskes gikk den daværende lagmann Erik sen etter en rekke slike saker hen og søkte sorenskriverstilling som han gikk. Han så formodentlig hvor det barket hen. Den store Rinnansaken seilet også opp i horisonten. Men han stakk ikke av helt i stillhet. I et intervju i Adresseavisen sa han klart ifra hva han mente om tingene og han har all ære av det. Senere fikk vi i samme avis av h. rettsadvokat Kligenberg et innlegg som pekte i samme retning. Det makte til beherskelse. Mange bra jurister i Trondheim, kanskje de beste, un-

holdning? De gjorde det den gang. Og hjemmesittende jurister skalv i buksene for John Lyng med flere. Det er også en kjennsgjerning.

Og nå kommer vil til tygden av John Lyngs ansvar. Han kunne rette blikket mot hvilken som helst i rettsalen. Et blick som sa: Pass deg du, jeg har noe på deg jeg. Han kunne støte ut i det ytterste mørke. Ingen må fortelle at dette skapte sunne forhold. Han kunne forulempe hjemmesittende politimenn som hadde utholdt en vanskelig tjeneste her hjemme når de i uniform fremtrådte som vitner, og han gjorde det også. For meg så det ut som om en politimann ved navn Wang ble forsøkt avsatt på stedet i rettsalen av den selvsamme stadsadvokat Lyng, — dette alene fordi han som vitne ga en forklaring som ikke passet statsadvokaten. Dette var forholdet den gang. Han kan idag ikke gjemme seg bak at han bare var aktor! —

Jeg vil senere skrive om hvordan aktorlaget i Rinnansaken arbeidet, under etterforskningen og i rettsalen. Jeg vil da komme inn på en rekke forhold som neppe er særlig kjent. Jeg vil også gi en omtale av John Lyngs bok: «**Forræderiets epoke**».

Men først og fremst vil det bli fortellingen om en statsadvokat som hoppet bukk over paragrafer, om mannen som skjøv decorum tilside i sin ville hast mot toppen! Jeg vil med en gang si at han ikke er noen tilfeldig ting som jeg har møtt på min vei, og jeg er på ingen måte følelseskold for ham. Han er også et fenomen som har avtvunget meg beundring, en mann med voldsomme følelser som lett fikk bringe ordenen i hans klare hjerne. En forslagen politiker og en flink jurist. En

4. 1. 1946
merk side (3)

7. 1. 1946
merk side (3)

gikk rettsoppgjørets lettjente penger. Ingen merket imidlertid forandring hos stadsadvokat Lyng på det tidspunkt, uaktet disse fremragende mennesker var hans p. t. politiske meningsfeller. Jeg hevder at det er fanteri når Lyng senere hen behendig snur om fra Stortingets talerstol, får stenografert en rekke uttalelser som tyder på at han var motstander av vesentlige sider ved rettsoppgjøret, muligens hele oppgjøret i den form det fikk?

Fra juristhold vil det bli påpekt at John Lyng ikke var dommer, men anklager. Han avsa ikke dommer. Og der er vi inne på et spesielt forhold. Rent juridisk kan det være mye trøst i dette for lagmann John Lyng. Men la oss ta en titt på situasjonen. De fleste av dommerne, politiembetsmennene og forsvarerne var hjemmesittere. De hadde ikke vært hverken i Sverige el-

klok taktiker og en mann uten balanse. Et følsomt menneske med en feminin evne til å sutre og furte, men også med en usedvanlig hevn-gjerrighet.

Han er idag Norges yngste lagmann. Så å si vidunderbarnet. Men det kan ikke benektes at han hadde visse egenskaper som politiker. Noen kan kanskje ha tenkt: bedre herr Lyng som lagmann enn stortingsmann. Han må ha imponert fler enn meg. Han må ha gjort det. Høyre gjør klokt i å droppe John Lyng. Denne bør holde seg til lagmannstillingen. Ellers risikerer han som eslet å bli stående mellom 2 høysåter.

TORERO.

ler England. Det var en svakhet den gang. Jeg hevder: det var en ganske betydelig svakhet. Hva kunne disse stille opp? De hadde vært hjemme. De hadde i sitt arbeid holdt seg til Quislings lover og forordninger, de hadde dømt etter dem. De måtte gå stille i dørene. De gikk stille i dørene. Dette er klart for hvilket som helst barn i Norge. Hvilken hjemmeværende nordmann ville idag ha gått til hjemkomne flyktninger og bedt om attest for nasjonal

4 4. spalte første side (2).

Aktoratets menn i Rinnansaken

De avisene som foran siste stortingsvalg så villig omtalte stortingskandidaten Lyng som «Rinnanaktoren» traff med stor sikkerhet et ømt punkt. Visste de at saken ikke var så perfekt som den burde være? Jeg kan tenke meg Lyngs bitterhet over slike skriverier. A omtale ham på en løs måte fordi han hadde vært aktor i rettsoppgjørets vakreste, men dystert sorte perle, Rinnansaken, der som en gang brakte ham slik berømmelse. Det tok 7 år før det skjedde. Det er lang tid. Ting av slik natur har imidlertid en treghet som må overvinnes, men når det er gjort kan intet stanse bevegelsen som er kommet i gang. En gang i tiden var det noen som snudde seg om og så seg tilbake. De ble til saltstøtter på stedet.

Statsadvokat Lyng omga seg med en rekke medarbeidere i aktoratet under Rinnansaken. Og det hendte noen ganger at lagmann Nissen så seg rundt som om han ville spørre om han var i et galehus, for endelig å la øynene sine hvile på de store trekronene utenfor vinduene i rettsalen. Denne fortvilelse var ofte å spore når sjefsetterforskeren i saken, politikaptein Sjøstad, var i vitneboksen. Det er forståelig. Hvor skal en lagmann gjøre av øynene

Av Per Wiik
TRONDHEIM

II

fått 2 år på seg til forberedelsen. Tiltalebeslutningene ville vært like tilfeldig rotete, like romanaktige, like upresise. Dette fordi det ikke var politimenn og politilebds menn som arbeidet med den. Det var diletanter som fortsatte en lek de hadde påbegynt ved Rettskontoret i Stockholm, på Kjesäter og andre slike steder i utlandet.

Politikaptein Sjøstad var før krigen lensmannsbetjent eller lensmannsdrang som det het tidligere, og når det gjelder fru Justitia, gode dager. Under og etter Rinnansaken søkte han dusinvis av lensmannsombud og ble endelig lensmann i Brumunddal. Der fikk han omsider byggetillatelse til en utvidelse av lensmannsboligen, men byggverket ble litt større enn dette løyve tilsa. Det ble reist sak mot ham for det, men han er fremdeles lensmann. Man behøver ikke være skarp-sindig eller jurist for å tenke seg at defensoratets prosedyre gikk i denne lei: Av hensyn til de alvorlige konsekvenser en fellende dom vil få for tiltalte osv. — Han ble da også frifunnet. Avislesere vil vite at alminnelige mennesker landet rundt fikk fellende dommer den gang for ulovlig husbygging, men de hadde jo ikke etterforsket Rinnansaken.

↓

1. oppakke neste side

↓

2. oppakke neste side

sine når politimannen som leder etterforskningen i Nordens største straffesak for fullt alvor hevder at den og den tiltalte er skyldig i mord for — som han sa: Jeg så det på pulsen hans, på halspulsåren, under forhøret. Jeg husker ikke om det var ved den anledning eller på et tidligere tidspunkt at lagmannen fant seg beføyet til å spørre herr Sjøstad om hvordan han var blitt politikaptein. Svaret var: Jeg rømte til Sverige. Som man ser hadde herr Sjøstad helt klart for seg hvorfor han var politikaptein i svenskepolitiet. Han har rømt til Sverige.

Enhver med litt fantasi vil kunne tenke seg de hevede øyenbryn og den isnende taushet hvis sjefsetterforskeren i en sak for Old Bailey hadde luftet slike pulsteorier — rent bortsett fra det aldri ville forekommet. Og hvis det mot formodning skulle hendt ville dommeren ha stanset saken, tilkaldt politilegen og bedt om å få oppnevnt sakkyndige. Til etterforskeren.

Lagmann Nissen var avskilt fra slikt. Han var basstet og bundet. Han presiderte ved Frostating lagmannsrett i Trondheim Anno Domini 1945 og det i Nordens største straffesak hittil med påstand om 17 dødsdommer. Ikke i Old Bailey i London.

Rinnansaken varte i noe over 4 måneder. Den var ikke mange uker gammel før lagmann Nissen ga uttrykk for sin tvil om forarbeidet. Han sa at det så ut som om denne saken likevel var fremmet for tidlig. Faktum er at vanskelighetene ikke skyldtes tidsnød, men mennene som skulle iscenesette prosessen. Saken ville ha hatt det samme preg av hjelpeløshet om de hadde

Sjøstad hadde som sin assistent en fyr som het Hartvig Berg-Olsen. Han var løperguttene som utførte det grove arbeidet i foretandet. Herhjemme var han under krigen en pliktoppfyllende politimann, gikk i Quislings politiuniform og gjorde det han ble satt til — inntil El Alamein eller Stalingrad, da rømte også han til Sverige. Bildet er dekkende når jeg sier at han begynte sin karriere som politimann i krigens krisetider, i et politikorps som var under nazifisering. Han var den i aktoratet som ikke måtte gjøre kunster med seg selv for ikke å se lovens klare bud når det gjaldt etterforskning og rettergang.

Statsadvokat Lyng hadde en hjelpestatsadvokat som assistent. Om han er nesten i rettet å si. Han fikk kle seg ut i svart kappe. Mulig at han i dag forstår at han bar et skammens tegn? Ingen vet. Den gang var han bare en nybakt cand. jur. hinsides godt og ondt som fikk være med. Dette forunderlige selskap hadde fra tid til annen hjelp av nok en lensmann. — Han var fra Nord-Trøndelag og het Flågan. Denne presterte for ikke lenge siden å bli pågrepet med smuglergods i sin tjenestebil på svenskegrensen. Dette er vanligvis en nokså alvorlig affære for den menige mann, men herr Flågan er også fremdeles lensmann. Som man ser er det luft under taket i tingstuene rundt om på bygdene nu til dags. Rinnansaken må i sannhet ha tilført landet megen glede når så mange

utmerkede lovens håndhevere er utsprunget av den. Men man kan også lett tenke seg den respekt disse lovlige menn hadde for lovene når de hadde Rinnanbanden i sine klør — jordens bærme. Om alle disse aktoratets menn kan kanskje sies at de hadde den deilige fjernheten. Og denne viljen til strenghet og rettferdighet som kjennetegner mennesker som skal volde død uten selv å være i fare. Etter en trettende kjent psykologisk lov hadde de alle unngått livsfaren mens det var krig. Dette er for øvrig et felles trekk for de fleste som på nidkjær måte befattet seg med landssvikoppgjøret. Disse menn startet så og si krigen sin den 8. mai 1945, da andre var i ferd med å avslutte den. De startet den ved å delta i norsk histories største menneskejakt. Det må ha vært stort uår på mannfolk i dette landet det året når en slik massiv villfarelse fikk framture og festne seg.

— Forts. inne i bladet.

Rinnansaken

Fort. fra side 4

Men var det politimeslige forarbeid slett så var de ytre forberedelser i Rinnansaken imponerende. Man bygget en tiltaleboks for anledningen. Der var 30 plasser i den. Ved hver plass var en fotlås festet på en wire som var fastgjort i gulvet, alt sammen så solid at det kunne holde en rasende han-elefant på plass. Man tok ingen sjanser. Man overveide å bygge gitter rundt, men formodentlig ville dette virke for lite demokratisk. Det ble da bare gitter på den siden mot publikum. Det må åpenbart være behov for en dyr ark her i landet. De tiltalte fikk rik anledning til å føle hvordan det er å være farlig dyr i zoologisk have en fin søndag i juni. Med den forskjell at man kaster kjeks og gatterier til dyrene, i Trondheim spyttet man på dem og skjelte dem ut. De skjelte dem ut for at de var forrædere og mordere. Som om ikke det var nok. Det må være farlige instinkter skjult i mennesket, ihvertfall synes panelingen inn til dyreriket tyn på enkelte områder selv i fredstid.

krengul bensindrevet bil i løp hengende over seg — og den hadde Sverre J. Herstad, den fremragende motstandskjemper som har skildret sin lidelse fra Berg fangeleir i et kapittel som heter «Mellom barken og veden» i Bergboken. Kanskje forklaringen til hans bitterhet er å finne i denne beretning — allerede i overskriften. Vi har alle noe å hevne. Bergboken er et merkelig document humain som jeg anbefaler fremtidige filologer med anlegg for forskning. Adresseavisen hadde et millionoverskudd fra sin nazistyrte tid og det gjaldt å redde penga og med sannhet kan det sies at den avisen ikke vek tilbake for noe. Hvis vi hadde levet i en rettsstat ville vel dette krigsoverskuddet til Adresseavisen vært i knappeste laget til bøter og skadeserstatninger til ofrene for trafikken. Det engelske rettsapparat gir oss med jevne mellomrum leksjoner i behandlingen av den slags ting. Her i Norge kunne Adresseavisen stemple en mann som morder lenge før dom var falt, og det med de typene som vanligvis brukes til fotballplakater. Og når mannen

↓

1. oppsett merke side

↓

2. oppsett merke side

↓

3. oppsett merke side

Saken hadde et års forberedelse i pressen, og det var gjort et godt forarbeid, fotjern og bur. At ingen tungt for brystet. Folk måtte få sitt sirkus og her var da endelig noen som kunne unngjelde for 5 års fornedrelse. Vi ble gitt mat i rettsalen. I motsetning til i Zoo ble publikum jaget ut under foringen. (Det var ingen som gjorde oss noe direkte ondt. Vi måtte bare være tilstede der hver dag). En rekke dyktige leger sto til vår disposisjon. Men det var svært ønskelig å få en dags permisjon. Det var som på Neros tid, gladiatorene hadde å være friske. En av de tiltalte kvinner fikk dog en permisjon. Hvordan hun klarte det, vet jeg ikke.

Hvem av legene det var som fikk John Lyng til å gi ordre om at vi skulle fotograferes nakne vites heller ikke. Ville psykiatrikerne finne en årsak til Rinnans suksess hos det svake kjønn? LA forresten ikke dette midt i dagen? En

avhandling: Kroppsbygning og grovt landsforræderi? Jeg har til denne dag ikke funnet det sted i loven som gir adgang til nakenfotografering av norske borgere under straffeforfølgning. I forbryteralbumet står bare brystbilder og klærne er på.

Pressen hadde gjort et godt forarbeid. Det er sikkert. Det var rik anledning hver dag for de tiltalte til å observere de forbausende blikk fra nye publikummere når disse oppdaget at tiltaleboksen rummet menneskelige vesener. Som de zoologiske haver hadde man stampublikum som kom hver dag. Mest kvinner. Det var ikke rart at de offentlige henrettelser i gamle dager samlet menneskemasser med sterkt innslag av det svake kjønn. Den ypperligste av Trondheims aviser i ond sinnet og uvederheftig forhåndstale, var Adresseavisen. Den hadde trusselen om inndragning av et større be-

så i retten ble frifunnet spanderte man med selvfølgelig de minste type- og 3 linjer om saken godt bortgjemt på 6. side. Det var i grunnen ikke nødvendig at leserne fikk vite om frifinnelsen. Dette hendte artikkelforfatteren.

Men det var også renslige pressemenn i Trondheim. Ole Øysang var en av dem. Nu tilhører han Arbeiderpartiets gamle garde. Han er av de menn om hvem det kan sies at hjertelaget var en fremherskende egenskap. Noen av lederne hans fra den tiden er praktstykker. Men det er de seendes skjebne å tale for døve ører. Øysang ble også fengslet av tyskerne. Han behøvde ikke senere hen skrive forklarende beretninger om sitt fangeopphold. Han måtte ikke lage grimaser. Men det var mangt et akrobatstykke å se for den som hadde øyne i den tiden.

Per Wiik.

↳ 2. opprør fra
side (3)

↳ 3. opprør fra
side (3)

Slik arbeidet en virkelig landssvikaktor

John Lyngs innledningsforedrag i Rinnansaken varte i 2 dager og på denne vandring gjennom anklagen mot de 30 tiltalte nådde han flere ganger de helt store høyder. Hans fremføring og hans evne til å la seg rive med av egne ord var intet mindre enn storslagen. Han fikk det til. Han måtte ha øvd lenge foran speil. Han var en hyppig og farlig anklager. Sitt desiderte høydepunkt arbeidet han seg fram til i en 1½ times lang beretning om Jonny Pevik. Og det må medgis at John Lyng i sannhet hadde grunn til både hulk og tårer når det gjaldt ham. For de fleste sier ikke navnet Jonny Pevik stort. Han tilhørte Kompani Linge og ble arrestert av tyskerne på et oppdrag i Norge høsten 1943 og henrettet i 1944. Han var en mann med egenskaper som gjorde ham avholdt og respektert. Hans

John Lyng og Rinnansaken III Av PER WIİK

arrestasjon skyldtes en lapsus ved Rettskontoret i Stockholm og dette sorterte under Lyng. Jonny Pevik og hans venn Brodtkorb-Danielsen slo seg på sitt oppdrag ned som tøimærhoggere et sted i Nord-Trøndelag. De ble kontaktet av gode nordmenn fra bygda, og de to oppga til dem hva de drev på med. For sikkerhets skyld sendte imidlertid de stedlige patrioter en kurér over svenskegrensen for å kontrollere opplysningene. De ville gardere seg mot provokatører. Kuréren ringte Rettskontoret i Stockholm og der ble det svart at man intet kjennskap hadde til de to agenter. Bygdas menn sluttet derav at det var provokatører man hadde for seg, og lot opplysninger tilflyte tyskerne som gikk til arrestasjon. — Brodtkorb-Danielsen unnkom under denne, Pevik ble tatt. Tyskerne visste i lang tid ikke hvem de hadde fanget, Pevik var en berømt agent, og da bomben endelig sprang ble det stort oppstuss på Misjonshotellet i Trondheim.

Det som interesserer her er Lyngs beretning om tysernes

behandling av Jonny Pevik i sin anklage mot Rinnanbanden. — Interesserte kan lese Trondheimsavisene fra begynnelsen av mai 1946. Av Lyngs 2 dagers lange anklage tale mot Rinnanbanden fikk dette de største avisoverskrifter. — De lød slik: «Pevik torturert gjennom måneder. — Pevik ble faktisk båret ut av Misjonshotellets kjeller i båt-tevis». Denne siste passus er ordrett gjengivelse fra statsadvokatens foredrag. Det var først og fremst dette som ble sittende igjen hos leserne og tilhørere. Det var klimaks i en dyktig og hensynsløs statsadvokats saksgjennomgåelse. Pevik var Trondheimsgutt og folk var opprørt over Rinnanbanden. Hadde mobben fått slippe til ville vi blitt revet i filler den dagen.

Nå er det bare det å bemerket til alt dette at ingen i Rinnanbanden var tiltalt i noen forbindelse i Peviksaken. Det være seg arrestasjon, mishandling eller henrettelse. Men John Lyng kunne ha god grunn til å reise et minnesmerke over Jonny Pevik, dog burde han ha funnet et annet sted til å avlaste sin dårlige samvittighet — og jeg vil si: slik arbeider en landssvikaktor av det virkelige store format. Det som forbauset artikkelforfatteren var at ingen protesterte, ikke «forsvareren», ikke dommerne. — Ingen. — De tiltalte kjente knapt sin egen tiltalebeslutning og visste selvsagt ikke hva sidemannen måtte være tiltalt for. — Ingen kunne

tenke seg at Rinnanbanden ikke var anklaget for det Lyng snakket om. Og det er dette jeg sikter til når jeg i min første artikkel i nr. 16 skriver om Lyng: En mann som kan gråte fra en anklagestol i det øyeblikk han i god tro(?) fremsetter uriktige anklager mot forsvarsløse mennesker.

Jeg påstår: Situasjonen dengang var faktisk slik at ikke en røst ville ha hevet seg om Lyng mens han var i farten hadde ofret et par timer om mordet på Abraham Lincoln — 80 % av tilhørerne og 50 % av journalistene som dekket saken ville ha sendt Rinnanbanden bebreidende blikk og gått ut fra at det var

Fort. side 4

Slik arbeidet en virkelig landssvikaktor

— Forts. fra side 1 —
den som stod bak. Så suggestiv og enerådende var Lyng den gang når han fant frem sin bristende stemme med knapt hørbare hulk iblant. Han var mye mer enn en stor og pen fasade. Ingen må si noe annet. — —

Det kan kanskje være grunn til å sette spørsmålsteget ved Rettskontorets opptreden i enkelte saker under krigen, det kan vel ikke være mulig at adferden til dette kontoret skal tåkelegges for all fremtid? Der var noen Finmarkinger som fikk lange fengselsstraffer da de kom til Murmansk. De hadde vært i russisk tjeneste som agenter på norskekysten. De avga forklaringer om denne innsatsen til Rettskontoret i Stockholm, og en eller annen ved dette kontoret videresendte disse rapporter til russerne, og det var årsaken til dommene. Russerne betraktet det som løsmunnethet fra agentenes side og ville ikke ha slikt. — Stockholmskontoret har senere opplyst at de anså det som sin plikt å holde en alliert underrettet om det som skjedde. Man fristes til å si: O hellige enfold. Det kunne være av interesse å få vite om russerne delte sine opplysninger like broderlig. Noen av disse nordmenn døde i russisk fangenskap. Larsen døde i Sverige for ikke lenge siden.

ranter, fyren med de mange ord. Tyskerne hadde noe de kalte «Etappenhengste». Ett skal de ha: Når det gjaldt uttrykk fra den militære lingo da var de uovertruffne.

Jeg har her nevnt John Lyng og hans omtale av tragedien Pevik i sin anklage-tale i Rinnansaken som et eksempel på hva aktoratet torde tillate seg. De tillot seg slikt med selvfølgelighet. Og for åpen scene. Dette misforhold kunne observeres av hvem som helst. Men ingen reagerte. Vi ble ikke pisket av rettferdigheten vi som satt i den tiltaleboksen. Med et slikt aktorat og en slik presse ville ikke Dr. Adams hatt større sjangser enn en regndråpe i Sahara. Man søkte ikke sannheten i Rinnansaken. De fleste vitner ble tatt på med opptil 5 par silkehansker. — Hvis jeg noengang skulle skrive kapitlet om vitneførelsen og en del av vitnene i Rinnansaken da ville jeg være fristet til å bruke en nesten uoversettelig setning sagt av en nå død mann: «In der Grösse der Lüge liegt die Möglichkeit des Geglaubtwerden».

Vi burde ha hatt kriminalreporteren Axel Kielland på pressebenken under Rinnansaken. Axel Kielland av 1957. Men kanskje fagmannen i Kielland den gang ville ha overvunnet patrioten, kanskje

↓

1. oppalke merke rida

2. oppalke merke rida

De hadde 10—12 års pinefullt fangenskap bak seg de som kom tilbake. Skjønte ikke disse menn i Stockholm at Winston Churchill hadde alliert seg med Ny-Neanderthalerne, selv om den offisielle omtalen var det store folkedemokrati i øst, vår tapre allierte. —

Jeg mener ikke at almindelige nordmenn i utlandet under krigen skulle vite, at Stalin på ganske kort tid tok livet av 10 millioner selveiende bønder i Ukraina, og som han sa om det til sin venn Churchill under et drikkegilde på Kreml i krigens dager: «It lasted four years, it was fearful». Det står å lese i den sistes krigsmemoarer. Det er bare av oss medlemmer i NS at man senere har forlangt at vi burde visst ditt og forstått datt. — Men det jeg mener er: Selv om disse menn ved kontorene i Stockholm var langt borte fra alt som skjedde og bare kjente krigen fra avisene, så måtte de vel med tiden kunne koble av litt fra det nøytrale Sveriges mange herligheter og passe den trygge jobben de med gode albuer hadde skubbet seg frem til derborte. Menn ute i felten som Pevik burde vært helgardert mot baksmell fra det hold. Man savner omtalen om Rettskontorets innsats i Peviksaken i Lyngs «dokumentarverk»: Forræderiets Epoke.

Ingen som var i retten under Rinnansaken glemmer den foraktfulle måten Linge-karen Brodtkorb-Danielsen svarte Lyng på under sin vitneforklaring i Peviksaken. — Det var soldaten som stod overfor representanten for etappen. Og det skal alltid være slik når mannen fra de farefulle oppdrag møter der Auchsieger fra det nøytrale landet med de gode restau-

han da ville ha fattet interesse for «etterforsker» Hartvig Berg-Olsens hyppige turer ut på vitneværelset under sakens gang, kanskje ville vi fått like presise og objektive reportasjer som de vi fikk fra London om kladdebøkene i Dr. Adamssaken. Kanskje noen vitner ville blitt hengende i løse luften lik noen sykesøstre i Old Bailey, forutsatt at én av den lange rekke av forsvarere hadde rukket Lawrence til knærne. —

Det var kriminalproblemer av beste merke i Rinnansaken, noe jeg skal komme tilbake til i en senere artikkel. Dessverre var man uten sinn og sans for sublimiteter — de tiltalte var alle sammen helt svarte og de andre helt hvite, og den samme forflating gjorde seg gjeldende i alle ting. Det ble bare stappet ned og kjørt gjennom samme møllen. —

PER WIIK.

Her berettes om boken «Forræderiets epoke»

Den ene av de to hittil utgitte bøker om Rinnan-saken er laget av Klaus Grøneng som er død nå. Han var det man kaller en gammel kjennet av politiet, flere ganger straffet, kanskje først og fremst grunnet et selvrådige og opprørske vesen, såvidt jeg vet. Grøneng solgte sine bøker, som var trykt på eget forlag, rundt om på kneiper og kaféer i Trondheim. Han var en byoriginal og ut fra sine erfaringer ingen venn av visse av justisens menn.

Den annen bok er skrevet av John Lyng og har den bombastiske og propaganderende tittel: «Forræderiets epoke».

Lyng var som før nevnt aktor i Rinnansaken. Han var rtingsmann og er nå lagmann. De to forfattere har sett fulgt samme prinsipp. Klaus Grøneng som ble úmyndiggjort og søkt satt ut av dansen for en årrekke siden, tok for seg tiltalebeslutningene i Rinnansaken, de tiltalte fotografier (forbryterbilleder) som beredvilig ble utlånt av myndighetene til den som slang innom og spurte om slikt, og Adresseavisens referater av saken, samt en saks og satte sammen sin bok som ble ganske diger. Det er ikke dårlig påfunnet det.

John Lyng og Rinnansaken IV AV PER WIIK

Lyng har støttet seg til det stenografiske referat av saken, og til den svenske journalist Ake Hall som refererte rettssaken for Göteborgs Sjöfarts- og Handelstidning, den svenske storavis som under krigen ydet en fremragende innsats for den sovjet-russiske ekspansjon i Europa. John Lyng omtaler konsekvent Ake Hall som storreporter, men jeg har aldri hørt om ham hverken før eller siden. Hvem av de to Grøneng og Lyng — som har vært flinkest er ikke godt å si. — Hensikten med Grønengs bok er klar. Det var pengefisking.

Pengemotivet var nok sikkert trengt mer i bakgrunnen hos Lyng. — boken har også flere ganger vært på billigsalg til redusert pris, og en bokhandler i Trondheim kunne forleden meddele at han hadde kjøpt opp restpartiet av Lyngs bok og nå solgte den ytterst billig. Dette pleier ik-

ke sjelden være skjebnen til den virkelige litteratur, men det hendte også «Forræderiets Epoke». — Jeg tror nok Grønengs metode med direkte salg var mer effektiv. Et par løslatte Rinnanbanditter som i 1950 vendte tilbake til samfunnet etter utstått soning ble tilbudt boken av ham da de kom av toget, på hovedbanestasjonen i Trondheim. En liten oppmuntring når man skulle begynne fra nytt av. Hvem som helst kunne sparke bort i slike folk — også Klaus Grøneng.

Pengemotivet var som før nevnt neppe av utpreget betydning for Lyng. Der finnes også andre grunner av samme størrelsesorden som bør påpekes hvorav jeg vil nevne to. Han hadde stoffet foran seg så å si giendes og ettersom de fleste nordmenn skal skrive en bok, så gjorde også han det. Og boken hans utkom ikke så lenge etter kuppet i Tsjekkoslovakia, og det passet bra med et hypp til våre hjemlige kommunister. Han går som en katt rundt varm grøt når han setter søkelyset på dem som mulig 5. kolonne. Han sier det uten å si det. Han var jo den gang selv politiker og det er så mangt. Erindringer fra Mot Dag-tiden? Man kan likesom aldri bli forsiktig nok i denne ver-

den. — Jeg tror imidlertid hovedgrunnen til at Lyng skrev denne boken er av personlig art: Han er manne som om og om igjen må forsikre seg selv om at alt er bra. Bare bra som kvinnen sier når det er på det mest tvilsomme. Jeg forstår godt at individualisten Lyng nepp noen gang befant seg helt i midt oppe i all denne samstemmigheten etter krigen, og det er vel rimelig at tvile iblandt har sneket seg inn.

Der ble også stadig rette angrep mot landssvikoppgjøret, og Lyng var ikke den som helt vendte ryggen til, han nikket med sitt nydelige hod og var enig i noe av det. De var blandt annet lagt for bredt an. Alt dette ga fol inntrykk av at her hadde man med en rimelig mann å gjøre. Rinnanbanden var kanskje nesten for mildt og lemfeldig behandlet? Med denne boken, sin, med kronikker i Aftenposten og med sin holdning til de forskjellige stortingsdebatter om landssvikoppgjøret, klarte Lyng langsomt å bygge en tabumur rundt sin Rinnansak. Den var noe helt for seg selv! Der skulle grense gå. Der skulle all nærgående granskning og all medfølelse opphøre. Der måtte det slå hardt til: Gud hjelpe den som var kommet med i den kvernen. —

Klaus Grøneng skulle ha noe å leve av og det er nok man tross alt må respektere. Lyng ville for siste gang fortelle folk om Rinnanbandens grove forræderi og den rettferdige dom den fikk for hele affæren ble gjemt bort for godt innerst på den øverste hylla. Det var det ærend Lyng hadde med sin bok «Forræderiets Epoke». Jeg vil si: en virkelig landssvikaktor arbeider også på langt sikt. —

Det er alltid rart når men-

desverre måtte slå til. Akk ja, — det har hendt så mange ganger før. —

Det som forbauser tenkende mennesker er John Lyngs og andre intellektuelle holdning til disse ting. Tror slike på myten om England som de små nasjoners beskytter og forvarer? Og har de noen rett til å hyle opp om det som hendte i Ungarn? Ikke for det at all denne ståheien omkring Ungarnepisoden hjalp noe, og hva var hendelsene i Ungarn annet enn et symptom på den vedvarende hjerneblødning i landene bak jernteppet. Det skulle være rimelig å vente at de menneskene som var med på å dra russerne inn i hjertet av Europa slik at 100 millioner europeere kom under kommunistisk åk, en eneste gang hadde skamfølelse nok til å holde den store skravletuten helt igjenlukket. Bare en eneste gang. Det er så lite vi ber om, men jeg tror vi har rett til å be om det — vi som etter fattig evne forsøkte å demme opp for Asia. Vi ber bare om en eneste gang få slippe å høre tyven rope: stopp tyven. —

I poken «Forræderiets Epoke» er den allierte sender på Onøy og Lurøy på Nordlandskysten viet stor omtale. Den var Nord-Atlanterens viktigste sender under den annen verdenskrig. Det er mye sagt det. Den var så viktig på grunn av de allierte konvoiene til Murmansk som forsynte russerne med våpen. Den senderen var med på å forberede det som idag skjer

nesker uoppfordret om og om igjen forsikrer om at noe forholder seg slik og slik. Som oftest forholder det seg da langt anderledes. Det er gjerne noe galt når en mor til stadighet forteller hvor lik ungen er den skrevne fader, en likhet som hun som oftest bare ser. Men Rinnansaken er

↳
d. Byalka merke rida

↳ d. Byalka merke rida

Lyngs ektefødte barn, og han er også den virkelige far, men jeg stiller meg meget tvillende til hans forsikringer om at ungen er så overordentlig pen og veloppdragen. Boken «Forræderiets Epoke» ((Stensballes Boghandels Eftflg.) skulle fortelle oss om barnets usedvanlige egenskaper. I forlagets reklame ble den omtalt som dokumentarverk, men det er som bekjent mange måter å dokumentere på, man bør av prinsipp stille seg skeptisk når en anklager skriver «dokumentarverk» om rettsaker han har ført. Særlig da saker med politisk bakgrunn med en aktor med klar part i saken. Politikerens omgang med sannheten har fra de eldste tider vært en temmelig tvilsom affære. — Det må derfor sikkert ha kommet som et sjokk på John Lyng etter ålt hans strev, da motstandernes aviser foran forrige stortingsvalg begynte å omtale ham som «Rinnanaktoren». Han hadde ikke nådd sine hensikter. I et glimt måtte han ha følt de svarte ventende fugler som stadig flytter seg nærmere, en anelse nærmere for hver dag. Tiltrukket av ond lukt. Det stinker av de tingene som ligger innerst på hylla med merkelappen: Ro omkring rettsoppgjøret. Det viser seg at det ikke er laget selofanpapir som egner seg til innpakking av landssvikoppgjøret der det befinner seg godt bortgjemt. Man kan lukke øynene, enn-dog ørene, men lukten er der og kjennes. Betendte sår lar seg ikke beplastre.

Man kan stusse over så mangt i tiden. Vi hadde en pen oppvisning for ikke lenge siden av selerherrene fra siste krig: folkedemokratiet i øst demonstrerte i Ungarn Stalins hovedlæresetning om stålets virkninger på folkene. Og England viste oss i Egypt sine gamle kunster med den lille intrige som førte til at de

i Ungarn. Det ble skutt en Rinnanbanditt fordi han deltok i avsløringen av denne sender.

Det var Lyngs sterkeste og mest ubrettelige arbeid, un-

der hele Rinnanprosessen å få akkurat den mannen skutt. Denne senderen hadde et større antall norske menneskeliv på samvittigheten, mest kvinner og barn, det traff seg slik hver gang de allierte senket en norsk hurtigrute. Den samme Rinnanbanditten lå et år i en skyttergrav foran Leningrad også. Han hadde en linje i det han foretok seg. Jeg vet ikke hvilken grunn han hadde til ikke å hjelpe engelskmennene med å få russerne inn i Europa, kanskje bare den ene at han hverken likte engelskmenn eller russere. Sikkert er det at han ikke trodde på noen av de tingene som for John Lyng må ha vært sennepskorn. Og enda var mannen bare en alminnelig mekaniker. Det er en annen ting som er helt sikkert også: det vil alltid bli noen mekanikere å henge opp når dysten er over. Og det uansett hvem som vinner. —

Når det gjelder «Forræderiets Epoke» og den mengde lignende bøker fra den annen verdenskrig som er blitt oss så rikelig tildelt kan sies at det blir mange fotnoter i den norske litteraturhistorie som skal omhandle årene fra 1945 til 1950. —

På grunn av stoffets mengde har jeg vært nødt til å dele min omtale av John Lyngs bok på 2 artikler og i den neste vil jeg gjennomgå bokens forskjellige avsnitt.

PER WIIK.

Etterforskning og aktorat i Rinnansaken

Artikkel 5

Det er tidligere antydnet at etterforskningen i den store Rinnansak var tilfeldig og følgelig mangelfull. Der forekom også brudd på lovbudene som setter strenge krav til fremgangsmåten ved etterforskning.

Som leseren formodentlig allerede vet ble adgangen til rettslig forundersøkelse ved provisorisk anordning av 16. februar 1945 opphevet for landssviksaker. Den var garantien for en forhastet anklage for grove forbrytelser. I landssviksaker kunne således påtalemyndighetene reise tiltale for en hvilken som helst forbrytelse bare på grunnlag av en politirapport. Det er også kjent at etterforskerne ved landssvikavdelingene som ble opprettet for en stor del var nye folk uten rutine i faget, idet de eldre erfarne politifolk her i landet for det ste vek tilbake for deltakelse i landssvikoppjøret. Mange av de dyktigste var selv

under granskning på den tid landssvikoppjøret ble startet. Folk kom rett inn fra gaten og ble ansatt som etterforskere. Mange av dem hadde ikke nådd myndighetsalderen. Den samme mangel på erfaring var også vesentlig i de overordnede stillinger innen anklagemyndighetene. Det var ikke rart at Norge gikk inn i de underlige tiltalebeslutningers epoke. Eller hva skal man si om mannen som var tiltalt for å ha tatt av seg jakken på en truende måte. Det var faktisk ikke den ting som ikke kunne henføres under §

Av
PER WIIK

86. Det måtte bli slik, det kunne ikke være anderledes. Og all den galskap sprang ut og sto i full blomst natten over i en av de første fredsdøgnene. Jeg minnes en Ham-sun-setning: Det var ingen trolldom heri, men jeg hadde ikke opplevet det før. O nei. —

Jeg kjenner ingen rettssak i dette land hvor anklagemyndighetene var så løsaktig og slepphendt med å sette grove forbrytelser som det ikke var dekning for på tiltalebeslutningene som i denne Rinnansaken. Eu uhildet utenforstående eller ikke-juridisk avisleser kunne neppe ved første blick se at en rekke av tiltalepunktene var reneste fyllekalk, og jeg sikter ikke her til noen brukbare småsynder, men til anklagepunkter etter straffelovens § 233 — drapsparagrafen. På den måten var det noen ganske få av de 30 tiltalte som unngikk tiltale for drap. En hel serie av disse tiltalepunkter måtte frafalles i retten etter bare løselig behandling. Dette gjaldt også en rekke tiltalepunkter etter straffelovens § 229 — grov

mensjonerte tiltalebeslutninger hadde imidlertid vært gjengitt i pressen, bitevis og samlet. Den tiltalte var godt svertet. Opinionsen var påvirket og ingen må komme og fortelle at dommerstanden her i landet ikke leste aviser. Rinnansaken var førstesidestoff et helt år før saken ble fremmet i retten.

Selve rettssaken måtte fra aktoratet side bli en kamp — dessverre med alle midler — for å opprettholde disse tildels løst underbyggede anklager, ihvertfall måtte ikke avstanden bli så stor at den ble påfallende. Og her er vi ved des Pudels Kern: Aktoratet i Rinnansaken vek under saksbehandlingen ikke tilbake for å skyve straffeprosessreglene til side i et knipetak. Der måtte nødvendigvis oppstå slike situasjoner. En overfladisk etterforskning og pressens månedslange gjengivelse av disse av den grunn tildels romanaktige tiltalebeslutninger førte gang på gang aktoratet opp i tvanssituasjoner. Og dette på tross av at vitnene — de fornærmede — sjelden gikk tilbake på noe når deres anklageprøv var kommet på trykk i en tiltalebeslutning, selv om de var aldri så mye på villspor. Kjennere av den menneskelige natur vet at det er slik. Dette førte til mange gale avgjørelser fra rettens side — med tragisk utgang. En av de henrettede ble dømt for mishandling mens han ennå befant seg på østfronten. Og dette tross av at fornærmede i saken, en herr Arne Mikkeltaug fra Ørlandet faktisk i retten ble avslørt som en mann som for med usannheter. Hans politiforklaring som anklagene var bygget på var intet mindre enn et fantastisk aktstykk. han var mishandlet av 12—15 mann, men de fleste av disse kunne bevise at de ikke var i Trondheim på det tidspunkt mis-

ETTERFORSKNING —

(Forts. fra s. 1).

handlingen foregikk. Riktig nok fastholdt ikke herr Mikkelhaug denne politiforklaringen i retten, — ved hjelp av etterforsker Berg-Olsen fikk han sjaltet ut de som det helt sikkert ikke var sjangse på å få dømt. Dette foregikk på den måte at herrene Berg-Olsen og Mikkelhaug før Mikkelhaug skulle avgi sitt vitnetprov kom inn i rettsalen i lunchpausen, mens publikum og dommere var ute, og de tiltalte ble foret. Og der sto disse 2 og beskuet de 30 tiltalte med nummerskilt på brystet mens Berg-Olsen pekte ut og orienterte vitnet Arne Mikkelhaug. Dette var konfrontasjonen. Mikkelhaugs rettslige forklaring hadde av den grunn ingen likhet med politiforklaringen, det store antall torturister ble redusert til 2—3 mann hvorav henrettede Harald Grøtthe var en. Han kunne ikke bevise at han var på østfronten og sloss mot demokratiet på det tidspunkt da

Mikkelhaug ble mishandlet i Trondheim. Man kan ikke bevise noe når man står der i bukse og skjorte. Grøtthes forsvarer var selvsagt ikke forpliktet til å drive etterforskning. Rent bortsett fra at han neppe trodde på ham. Man tror ikke på en landssviker når fornærmede er en god nordmann. En helt. —

Etterforskningene i Rinnansaken var tilfældig, mangelfull og tildels lovstridig. I en sak av slik natur måtte hovedvekten nødvendigvis ligge på konfrontasjonene. Av de utallige konfrontasjoner som ble foretatt av sakens faste etterforskere kjenner jeg til en eneste en hvor det var tilløp til lovlighet idet der blant de oppstilte menn også deltok andre mulige mistenkte. Denne konfrontasjonen bevarte imidlertid denne lovligheten sin bare inntil etterforskeren Berg-Olsen ankom med fornærmede i saken, fiskeren Aksel Bang-Martinsen som er omtalt i Lyngs bok. Bang-Martinsen var av en eller annen grunn gått i baklås for aktorstatet og kunne ikke gjenkjenne en eneste av

de mistenkte Rinnanbanditter, en fremgangsmåte som bød på mange muligheter for en etterforsker av Berg-Olsens legning. En av forsvarerne i Rinnansaken spurte i sin prosedyre hvilken fremgangsmåte som var benyttet under slik etterforskning. Han spurte hvor mange fotografier disse vitner var forelagt: om det var 1 — 10 eller 100. Han fikk aldri svar på det. Men han fikk noen blikk som spurte om han hadde misforstått sin oppgave.

Vi vet at vitner i sjeldneste tilfelle går tilbake på noe hvis de først har plukket ut en risdeder. Vi vet at vitner kan ta feil. I landssviksaker måtte tiltalte for å slippe unna en feilaktig domsavgjørelse føre et urokkelig bevis for sin uskyld når påstand sto mot påstand. Den tvilen som ifølge strafferetten bør komme tiltalte til gode var i Rinnansaken satt tilside til fordel for en praksis som lignet på den som brukes i det store folkedemokrati i øst, vår tapre allierte. —

Ifølge loven skal det ved konfrontasjoner være minst 3 utenforstående oppstilt på hver mistenkt. I Rinnansaken skjøv man glatt vekk dette påbud tilside. De fornærmede var ikke noe større i valgets kval under etterforsker Hartvig Berg-Olsens kyndige veiledning.

Per Wiik.

de mange som hadde deltatt i det skjerpede forhold av ham. Den senere henrettede Harry Hofstad var en av dem akkuratet hadde mistanke til eller ønsket påført anklage. Da vitnet og etterforsker Berg-Olsen passerte rekken av menn stanset Berg-Olsen foran Harry Hofstad og sa:

Rett deg opp, Hofstad!

Dette var et knep Berg-Olsen tillot seg mens mange menn hørte på. Han markerte mannen tydelig. Jeg tror for egen regning å kunne si at dette var den gale metode overfor et menneske av Bang-Martinsens støpning. Han hadde sikkert liten lyst

å innlate seg med Berg-Olsen og hans etterforskningsmetoder. Jeg sto ved den anledning ved siden av Hofstad og fulgte opptrinnet, meget nøye. Hofstad ble hverken tiltalt eller dømt for mishandling av Bang-Martinsen.

I de andre konfrontasjoner jeg kjenner til var det bare Rinnanbanditter tilstede. Jeg tenker da på de gangene man gad foreta en oppstilling. I den første tiden ankom som oftest en etterforsker til felleset sammen med den fornærmede, de fikk en slutt til å låse ut de siktede etter tur og viste dem frem til vitnene. Navnet til den siktede ble ved slike konfrontasjoner kunngjort for fornærmede.

De fornærmede som bodde langveie ifra ble oppsøkt av etterforskeren og der forelagt fotografier av de mistenkte Rinnanbanditter, og en frem-

↳ Lish oppsett
fornærmede (3)